



SJDINJE BISKUPIJA BOSANSKO- ĐAKOVAČKE I SRIJEMSKJE

Dr Fr. Herman

DE UNIONE DIOECESIUM BOSNENSIS SEU DIACOVENTIS ET SIRMIENSIS

SUMMARIUM. — Episcopus Diacovensius ut Ordinarius duas habet sibi subiectas dioeceses: Bosnensem alias Diacovensem et Sirmiensem. Quae dioeceses a Clemente Pp. XIV, Const. Universi orbis Ecclesiis, 9. Julii 1773, aequae principaliter in perpetuum unitae sunt, sed status iuridicus hodiernus et relatio inter eas iam nullo modo correspondent legi unionis in constitutione Pontificia statutae. Hoc factum in sua evolutione historica, disquisitione canonica investigatur ac illustratur.

In primo capite textus Brevis Apost. Clem. XIV. proponitur e documento authentico cum commentario canonistico-historico. Secundum caput tractatum continet theoreticum de instituto canonico unionis aequae principalis secundum doctrinam veterem et vigentem. In tertio capite exhibetur status qui de facto inter dioeceses bosnensem et sirmiensem nunc obtinet proposita evolutione historica, qua contra legem unionis ex unione aequae principali facta est unio exstinctiva. In conclusione ob hoc factum, quod per consuetudinem legalem cum tacito consensu S. Sedis certe vigorem iuridicum consecutum est, proponitur, nomen dioecesis statui praesenti accomodandum et ex officio mutandum esset hoc modo: »Dioecesis Diacovensius (olim Bosnensis et Sirmiensis).«

Biskup đakovački upravlja kao Ordinarij s dvije biskupije: bosansko-đakovačkom i srijemskom. Službeni je naslov biskupija još uvijek: Dioeceses Bosnensis seu Diacovensius et Sirmiensis canonice unitae, a službeni naslov biskupov: Ordinarius (Episcopus) bosnensis seu diacovensius et sirmiensis. Obje je biskupije sjedinio (1773) papa Klement XIV. (1769—1774).¹

Ako promotrimo današnje pravno stanje, biskupijsku organizaciju i međusobni odnos ovih »sjedinenih« biskupija, nailazimo na vrlo interesantnu pojavu: činjenično stanje u pogledu sjedinjenja nije u skladu s pravnim. Današnje stanje sjedinjenih biskupija i zakon njihovog sjedinjenja (lex unionis), koji je sadržan u konstituciji pape ujedinitelja, nisu u skladu,

¹ Isti je papa u isto vrijeme (breve »*Dominus ac Redemptor*«, 21. jul. 1773) dokinuo Družbu Isusovu. Vd. *Theiner*, Geschichte des Pontificats Clemens' XIV., Leipzig u. Paris, 1853, I—II i *Theiner*, Clementis XIV (1769—1774) epistolae et brevia selectiora, Parisiis 1852.

nego u očitoj protivnosti. Ovu pojavu želimo osvijetliti u ovoj kanonističkoj studiji s **pravnoga i pravno-povjesnoga** gledišta. Nije nam dakle nakana da istražujemo i prikazemo sjedinjenje ovih biskupija s opće povjesnog gledišta.² Posve kratak povjesni prikaz o sjedinjenju naših biskupija dao nam je pok. biskupijski povjesničar Matija Pavić (1859—1929) u poznatom velikom djelu: J. J. Strossmayer.³ Ovim prikazom započimlje ovo djelo (str. 3 i 4).⁴ Prema podacima Pavićevima trajale su predradnje i pregovori o sjedinjenju pune tri godine (1770—1773) i stvar nije išla bez poteškoća. Metropolita kaločki (J. Bačani) i biskup pečuvski (Gj. Klima) nastojali su odvratiti bečke krugove od sjedinjenja naših biskupija i svjetovali su, da se jedan dio njihov pripoji Kaloči, a drugi Pečuhu, ali nisu uspjeli ni u Beču ni u Rimu. U svibnju 1771. dovršio je knez Kaunitz (1711—1794) državni kancelar carice Marije Terezije (1740—1780) u ime vladarice promemoriju o tom sjedinjenju na papu Klementa XIV, a apost. nuncij Visconti uručio ju je sv. Stolici (27. svibnja 1771). U času sjedinjenja obje su biskupske stolice bile upražnjene. Obje biskupije brojile su tada prema Paviću⁵ skupa samo

² U tu bi svrhu trebalo sabrati i srediti odnosnu građu iz ovih arhiva: vatikanskog, dvorskog u Beču i Budimpešti, ostrogonskog primasa, kaločkog nadbiskupa, te pečuvskog i đakovačkog biskupa. Ovu bi građu onda trebalo ispitati i povezati na način, kojim je to učinio pok. naš historik Dr Ferdo Šišić za podignuće zagrebačke biskupije na metropoliju (*Šišić, Kako je postala nadbiskupija zagrebačka*, Zagreb 1938).

³ Ovu sjajno opremljenu knjigu pod naslovom: »Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski. God. 1850 do 1900« napisali su o 50 god. jubileju biskupovom dva autora: *Matija Pavić* (tada župnik u Semeljcima) i *Milko Cepelić* (tada župnik u Đakovu) zajedno tako, da jedna poglavlja potiču iz pera Pavićeva, a druga iz Cepelićeva. Djelo je štampano u Zagrebu s oznakom 1900—1904.

⁴ Nešto malo je Pavić napisao o sjedinjenju naših biskupija i u svojoj lijepoj radnji: »Josip Antun Čolnić, biskup bosansko-đakovački (1751—1773)« u đak. *Glasniku*, 1895, str. 148, nadalje u svojoj radnji: »Biskupija srijemska (1699—1773)« u istom *Glasniku*, 1897, str. 144.

Sasvim kratkim prikazom sjedinjenja srijemske biskupije s bosanskom završava i *Coletti* svoju povijest srijemske biskupije u *Farlatti, Illyricum sacrum*, VII, Venetiis 1817, pag. 571, a oratorijanac A. Theiner isto tako sasvim kratko izvješćuje u svom djelu: *Geschichte des Pontificats' Clemens XIV*, Leipzig u. Paris 1853 o pregovorima (I, 399) i izvršenom sjedinjenju naših biskupija (II, 270).

⁵ Vidi opasku 3.

16 župa⁶ sa kojih 35 svećenika. Ove dvije biskupije nisu tada još teritorijalno bile u neposrednom susjedstvu: između njih širila se dijelom zagrebačka (prema Savi), a još više pečuvska biskupija (prema Dunavu i sredinom).

I. APOSTOLSKO PISMO O SJEDINJENJU (BREVE UNIONIS)

Zakon sjedinjenja (*lex unionis*) naših biskupija sadržan je u odnosnoj odredbi sv. Stolice, koja je jedina bila nadležna, da ga donese. Papinska konstitucija o tome nije izdana u svečanom obliku pečatnice (*bulle*), nego u obliku brevea od pape Klementa XIV, »*Universi orbis*« od 9. jula 1773.⁷

Izvorno Apostolsko pismo otpremljeno je u jedinom izvornom primjerku ugarskoj dvorskoj kancelariji u Pešti, jer je odredba o sjedinjenju izdana od sv. Stolice na molbu i po prijedlogu ugarskog (i hrvatskog) apostolskog kralja odnosno kraljice Marije Terezije. U Đakovu primili su samo ovjerovljeni prijepis papinske konstitucije,⁸ ali je i taj nekim načinom zametnut tako, da se danas u đakovačkom biskupijskom arhivu ne može pronaći. Na sreću je ovaj za povijest naših biskupija tako važni dokumenat u dobrom stanju sačuvan u izvorniku u kr. ugarskom državnom arhivu u Budimpešti,⁹ odakle nam je uspjelo dobiti vrlo dobru fotografsku snimku.¹⁰

⁶ U »*praeconium-u*« održanom po kard. Aleks. Albano u tzv. definitivnom postupku pri imenovanju M. Krstice za prvoga biskupa sjedinjenih biskupija tvrdi se drukčije: »*Dioecesis Sirmiensis per duo, Bosniensis per octo circiter milliarum extenditur et prima complectitur sub se 8, altera vero 12 paroecias.*« (Dok. iz Vat. arhiva). Tako i *Theiner* na nav. mj. I, 399.

⁷ Svuda gdje se (i u literaturi i inače) govorilo o sjedinjenju naših biskupija, tvrdilo se da je ono provedeno *bullo* m pape Klementa XIV. Međutim smo uvidom u izvorni dokumenat na prvi pogled utvrdili, da se ne radi o *bulli* (»*litterae sub plumbo*«), nego o breveu (»*litterae sub annulo piscatoris*«). Ispor. *Ojetti*, *De romana curia*, Romae 1910, 207 sl.

⁸ Na sjednici đak. Kaptola glasom kaptolskog zapisnika: »*Lecta est per extensum Bulla (?) unionis harum Dioecesium Bosniensis seu Diakovariensis et Sirmiensis Clementis Papae 14-ti de 9 Julii 1773 in Copia Authentica collata cum suo originali reservato in Excelsa Cancellaria Regia Aulico Hungarica sub 17 Septembris 1773.*« (Đak. bisk. arhiv).

⁹ Registrirano: Ad N. 4244. 773. Protocoll: in *Libro Regio sub A*, seu *I-mae Classis*, Pag.: 87.

¹⁰ Snimku, koju smo primili dobrotivim posredovanjem akademika profesora Dr. Tome Matića, donosimo u reprodukciji.

Potpuni tekst apostolskog pisma glasi ovako:

CLEMENS PP. XIV. Ad perpetuam rei memoriam. Universi Orbis Ecclesiis, Eo disponente, qui cunctis imperat, et cui omnia obediunt, meritis licet imparibus, praesidentes in omnes Agri Dominici partes oculos nostrae mentis, vigilis more Pastoris, incendimus, inspicientes quid Ecclesiarum ipsarum, praesertim Cathedralium statui, et decori maxime conveniat, atque hoc quidem tanto liberalius, promptiusque curandum censemus, quanto magis sublimium Personarum vota id exposcunt, et Nos in Domino salubriter expedire cognoscimus. Sanè pro parte Charissimae in Christo Filiae Nostrae Mariae Theresiae Hungariae Apostolicae, et Bohemiae Reginae Illustris expositum Nobis fuit, quod propter tenuitatem reddituum¹¹ Cathedralis Ecclesiae Syrmien., ad quam, dum illa pro tempore vacat, nominatio Personae idoneae Romano Pontifici pro tempore existenti facienda ad eandem Mariam Theresiam Reginam ratione Regni Hungariae ex fundatione, vel dotatione spectat, et pertinet,¹² quaequae per translationem

¹¹ Dobra i prihodi srijemske biskupske menze nestali su za turske vlasti i u prvo vrijeme po oslobođenju i uspostavi biskupije (1699) biskupi nisu imali gotovo nikakvih prihoda. Istom od vremena biskupa *Franje Vernića* (1716—1729), koji je i kao biskup zadržao svoj beneficij, što ga je imao kao realni prepozit sv. Petra kod Požege (Kaptol), ostaje ovaj beneficij ad personam u uživanju svih budućih biskupa srijemskih sve do konca samostalnosti. Prihodi prepoziture iznašahu za Vernića oko 1700 forinti godišnjih, te nisu nikako mogli dotjecati za pristalo uzdržavanje višeg prelata. Stoga se Vernić obrati na Karla VI, da mu doznači, kao i ostalim biskupima u državi desetinu u Srijemu, koju je tada pribirala uprava dvorske blagajne (komora). Ako i nije molba biskupova u svoj mjeri uslišana, uspjela je barem s neke strane, jer je car 17 svibnja 1723 riješio, da se za buduća vremena imade Srijemskomu biskupu »pro meliori subsistentia« plaćati svake godine 1200 forinti. Vd. *Pavić*, *Biskupija Srijemska*, đak. *Glasnik*, 1879, 129. Preslabi prihodi biskupske menze (tenuitas reddituum) stavljaju se dakle na prvo mjesto među razlozima za predloženo sjedinjenje od strane Carice.

¹² Drugi je razlog, što su obje biskupije upražnjene, a Carica, kojoj pripada pravo imenovanja (predlaganja) za obje biskupije, predlaže sjedinjenje.

bo. me.¹³ Joannis Baptistae Paxy olim illius Episcopi ad Ecclesiam Zagrabien de praesenti vacans existit, non solum Canonicis, et Capitulo caret, verum etiam Seminario Episcopali residentia, ac Cathedrali quoque Ecclesia penitus destitua reperitur.¹⁴ Ut autem tot, tantisque Ecclesiae hujusmodi necessitatibus consultum sit, eadem Maria Theresia Regina pro sua eximia, qua pollet pietate, et singularis Religionis Zelo, praefatam Ecclesiam Syrmien. alteri finitimae¹⁵ Ecclesiae Bosnen, ad quam, dum illa etiam pro tempore vacat,¹⁶ nominatio Personae idoneae Romano Pontifici pro tempore existenti facienda ad ipsam Mariam Theresiam Reginam ratione Regni Hungariae hujusmodi ex fundatione, vel dotatione, aut Privilegio Apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, fore dignoscitur,¹⁷ quae insuper decenti Episcopali domo, atque

¹³ Posljednji biskup srijemski Ivan Krst. Paksi (1763—1770) imenovan je iza smrti Fr. Tauzija biskupom zagrebačkim (12/6, 1770) i tim danom prekinut je niz samostalnih biskupa srijemskih (vd. *Pavić*, Bisk. srijem., 144). Samog sjedinjenja, koje je kao zagrebački biskup zagovarao (u otpisu na nuncija bečkog Viscontija, 17/11, 1779) nije Paksi doživio, jer je već iza dvogodišnjeg episkopata zagrebačkog umro (u Varaždinu 1772). Zato breve za njega kaže b. o. m. e. tj. bonae memoriae = blage uspomene (pokojni).

¹⁴ Breve navodi 4 daljnja razloga za sjedinjenje: srijemska biskupija nema kaptola, nema sjemeništa, nema biskupskog dvora i nema Stolne crkve. Srijemski su biskupi počam od Verniča (vd. bilješku 11) uživali i prepozituru sv. Petra kod Požege i zato su stalno stanovali u Kaptolu kraj Požege. Istom biskup Vladislav Szöreny (1734—1752) preselio se je u Petrovaradin, koji je valjda zato odabrao, jer je bio čisto katolički grad i jaka tvrđa, pa stoga sigurnije mjesto. On je g. 1743 ondje kupio jednokatnu kuću za 3500 forinti, upriličio je za kuriju i u njoj otvorio domaći oratorij sv. Petra (vd. *Pavić*, na nav. mj. 137). Biskup Vernič već je povećanom sustencijom (vd. bilješku 11) počeo graditi rezidenciju u Zemunu, gdje bi potonja župska crkva postala katedralom, ali je to osujećeno njegovom preranom smrću (vd. *Pavić*, Biskupija srijem., 129). Marija Terezija opet namislila je, da se sagradi katedralna crkva u Petrovaradinu, te daje u tu svrhu 9000 forinti iz dohodaka dijeceze ostrogonске (vd. *Pavić*, Colnić, 147).

¹⁵ Međutim u času sjedinjenja obje biskupije srijemska i bosansko-đakovačka nisu još imale zajedničke granice i teritorijalno nisu bile u neposrednom susjedstvu, kako smo to već gore u tekstu spomenuli.

¹⁶ Posljednji biskup bosansko-đakovački prije sjedinjenja Josip Antun Colnić umro je neposredno prije provedenog sjedinjenja (12/2, 1773) u 74 godini života. On nije u prvi mah bio pripravan, da star, kako je bio, pristane na sjedinjenje i administraciju još jedne biskupije, ali konačno vidič stalnu volju sv. Stolice i Carice, pristaje. Vd. *Pavić*, Colnić, str. 148 i 171. *Theiner*, Geschichte, I, 401.

¹⁷ Vidi bilješku gore pod 12.

Cathedrali Ecclesia ornata reperitur,¹⁸ Apostolica Auctoritate aequae principaliter, et in perpetuum unire plurimum desiderat. Nos igitur,¹⁹ omnibus mature perpensis, ac laudabilibus, enixisque ipsius Mariae Theresiae votis, quantum cum Domino possumus, annuere volentes, supplicationibus eius Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, dictas Syrmien, et Bosnen Ecclesias Auctoritate Apostolica tenore praesentium aequae principaliter, et in perpetuum unimus, ita quod dictarum unitarum Ecclesiarum unus Praesul, et Episcopus sit, Dioeceses vero harum respective Ecclesiarum, ut antea, sic, et in posterum perpetuis futuris temporibus separatae, ac illaesae remaneant, et jurisdictioni Venerabilis Fratris Archiepiscopi Colocensis, uti suffraganae, subiectae existant. Volumus autem, ut redditus quicumque ad dictam Ecclesiam Syrmiensem spectantes, (comprehensivis etiam iis, qui ab Aerario Regio persolvuntur),²⁰ integre, et absque ulla diminutione applicentur praefatae Ecclesiae Bosnensi, cuius propterea Taxa respectu applicationis huiusmodi augeatur in Florenis cen-

¹⁸ Biskupska palača u Đakovu sagrađena je od biskupa Čolnića i bila je u glavnom dogotovljena 1763. Čolnić je dovršio samo zgradu, ali nije mogao dospjeti, da uredi i unutarnji namještaj. Njegov nasljednik i prvi biskup sjedinjenih biskupija M. Krtica zastao je stan skoro prazan. Vd. Pavić, Čolnić, str. 170.

Tadanja katedrala u Đakovu sagrađena je početkom 18 stoljeća za biskupovanja Gjure Patačića (1703—1716) i Petra Bakića (1716—1749). Ona je radi ruševnosti početkom listopada 1880 povjerenstveno zatvorena bila i u novembru iste godine (tada je već bila dozidana nova Strossmayerova katedrala) porušena. Jedinj ostanci ove stare katedrale, koja je stajala u dvorištu biskupskog grada, jest sadanja kapelica biskupova i pod njom nekadanja Patačićeva sakristija, sada nekakova drvarnica. No već u vrijeme sjedinjenja bila je ta katedrala u dosta slabom stanju tako, da je prvi biskup sjedinjenih biskupija Krtica morao njezin zid s južne strane uzduž cijeloga boka sa jakim zidanim potpornjacima poduprijeti. Tako je ona nalčila više kakovoj polupodzemnoj utvrdi, nego li crkvi. (Vd. Pavić, u J. J. Strossmayer, str. 326 sl.) Prema tomu tvrdnja u breveu, da je đakovačka biskupija »Cathedrali Ecclesia ornata«, nije sasvim odgovarala stvarnosti, ali tek imala je katedralu kakvu takvu, a srijemska nije imala nikakvu.

¹⁹ Od riječi »Nos igitur...« do riječi »et mandamus« sadržan je dispozitivni dio brevea: odredba nadležne crkve vlasti o sjedinjenju. To je — »lex unionis« — zakon o sjedinjenju, o kojemu će biti više govora dalje u tekstu.

²⁰ Vidi bilješku gore pod 11.

tum triginta tribus, ac uno tertio, ad quos memorata Ecclesia Syrmienensis taxata apparet; salvisque preterea juribus, si quae habet Ecclesia Quinqueecclesiensis,²¹ in posterum Episcopum pro tempore Bosnensem, etiam Episcopum Syrmienensem nuncupari debere, Auctoritate et tenore praedictis praecipimus, et mandamus. Decernentes²² ipsas praesentes Litteras semper firmas, validas et efficaces existere, et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et obtinere, ac illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, in omnibus, et per omnia plenissime suffragari, ac ab eis respective inviolabiliter observari. Sicque in praemissis per quoscumque Judices Ordinarios, et Delegatos, ac Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, etiam de Latere Legatos, ac Sedi Apostolicae Nuntios judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel, ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus Nostris, et Cancellariae

²¹ Protiv sjedinjenja srijemske s bosanskom biskupijom ustadoše naime susjedni magjarski biskupi pečuvski (Gj. Klima) i kaločki (metropolit J. Bačan). Metropolita je predlagao, da se srijemska biskupija dokine i podijeli među Kaloču i Pečuh, a od negdašnje dijeceze ostavi samo »episcopatus titularis«, čim bi se uspomena na biskupiju »bolje uzdržala«. A pečuvskom biskupu, čija se biskupija uvalila između srijemske i bosanske, bilo je krivo, što se njega u tom pitanju sasvim obišlo. U studenog 1770 pošao je lično u Beč, da preda, dozvolom kraljice, u štampu disertaciju »o obrani prava biskupije pečuvske« u kojoj je iznio svoje razloge protiv sjedinjenja. Vladarica je spis predala dvorskoj kancelariji, ali nije svijetla ugledao (vd. *Pavić*, Čolnić, str. 148). Taj svoj sastavak je Klima bez sumnje poslao i sv. Stolici u Rim, pa odatle ova »clausula salutaris«: »salvis iuribus, si quae habet Ecclesia Quinqueecclesiensis«. No takovih prava, čini se, da uopće nije bilo i da protivljenje magjarskih biskupa treba svesti na političke obzire i na bojazan, da će se onaj dio pečuvske biskupije između sjedinjenih prije ili poslije odcijepiti od nje, što se je uskoro (1780) zaista i dogodilo. Papa je osim toga, prema Theineru (*Geschichte*, 400) saopćio Carici »Er könne in dieser wichtigen Angelegenheit nichts vornehmen, bevor er das Gutachten des Bischofs von Bosnien erhalten, zumal ihm der Herzog von Bracciano, Fürst Odescalchi und Herr des Herzogtums Syrmien, gegen diese Vereinigung dringende Vorstellung gemacht habe.« — Srijemsko je naime vojvodstvo (Ducatus Sirmii) osnovao (1698) za Odescalchije car Leopold I iz zahvalnosti prema papi Inocentu XI (1676—1686) odvjetku ove talijanske familije, za pomoć protiv Turaka. Srijemski »herceg« bio je tada jedini velikaš oslobođenog Srijema (vd. *Pavić*, Bisk. srijem., 135), a on se eto, očito pod utjecajem magjarskih biskupa, najodlučnije usprotivio ujedinjenju srijemske biskupije s bosanskom.

²² Od riječi: »Decernentes« do konca je zaključni dio brevea, koji sadrži u običajnoj formi sve moguće zaporke, da se učvrsti i osigura izvršenje papine odluke od svih i svakoga.

Konstitucija je papina potpisana, kako je to pravilo kod brevea, jedino od kardinala državnoga tajnika Pignorija.

Apostolicae Regulis de jure quaesito non collendo, ac de Unionibus committendis ad partes, citatis quorum interest, ac Lateranensis Concilii novissime celebrati, Uniones perpetuas, nisi in casibus a Jure permissis, feri prohibentibus, nec non felicis recordationis Benedicti P. P. XIV. Praedecessoris Nostris super divisione materiarum, aliisque quibusvis Apostolicis, ac in Universalibus, Provincialibusque, et Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, et Ordinationibus, dictarumque Ecclesiarum etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis Statutis, et consuetudinibus; Privilegiis quoque, Indultis, et Litteris Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis; Quibus omnibus, et singulis, etiamsi pro illorum derogatione, de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa, et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quavis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omissis et forma in illis tradita observata exprimerentur, et insererentur, praesentibus pro plene, et sufficienter expressis, et insertis habentes, illis alias in suo robore permanentibus, ad praemissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter, et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris Die IX. Julii MDCCLXXIII. Pontificatus Nostri Anno Quinto.

A. Card. Pigronus.

Ovo je doslovni tekst konstitucije Klementa XIV. prema izvornom breveu iz peštanskog dvorskog arkiva. Tekst je otštampan i u zbirci BULLARII ROMANI CONTINUATIO, IX tom., Prati, 1842—1856.²³

Ova papinska »odredba o sjedinjenju« (breve unionis) ima kod papinskih konstitucija običajna tri dijela:

1) Uvodni dio (pars expositiva et motiva) od početnih riječi »Universi orbis« do ... **et in perpetuum unire plurimum desiderat.** Tu je riječ o moliteljici (Mariji Tereziji) i o njezinoj molbi: izlažu se razlozi za sjedinjenje iz molbe.

²³ Tom. V, Prati 1845, pg. 616—617. U zagrebačkim bibliotekama nema ove zbirke, ali sam potrebite podatke iz nje primio dobrotom O. Sakača D. I. iz Rima.

2) Srednji (dispozitivni) dio (pars dispositiva) od riječi: **Nos igitur... do ... praecipimus et mandamus.** To je svečana papinska odredba o sjedinjenju srijemske biskupije s bosanskom.

3) Zaključni dio (pars conclusiva) od riječi **Decernentes ipsas praesentes litteras...** do konca. To je zakonska sankcija: odulji niz uobičajenih zaporki, kojima se učvršćuje i osigurava obdržavanje i izvršenje papinske odredbe.

Od odlučne je važnosti za našu raspravu srednji (dispozitivni) dio, koji sadrži papinsku odredbu o sjedinjenju: to je papinski zakon sjedinjenja (**lex unionis**). Taj zakon obuhvaća ove odredbe:

1. — Pravni značaj (jednakopravnost) sjedinjenja: sjedinjenje, koje se provodi od nadležne vrhovne crkvene vlasti (auctoritate Apostolica) je jednakopravno i trajno (*»aeque principilater et in perpetuum unimus«*).

2. — Potpuna podvojenost ujedinjenih biskupija: ovim sjedinjenjem ne dira se u dosadanju samostalnost i podvojenost ovih biskupija. One treba da zauvijek ostanu samostalne i podvojene (*»dioeceses vero ut antea, sic et in posterum perpetuis futuris temporibus separatae ac illaesae remaneant«*) u istoj dosadanjoj svojoj (kaločkoj) crkvenoj pokrajini (*»sub iurisdictione Archiepiscopi Colocensis, uti suffraganae, subiectae existant«*).²⁴

3. — Jedan biskup: veza sjedinjenja (**vinculum unionis**) je u prvom redu jedan te isti zajednički biskup (*»quod dictarum Ecclesiarum unus Praesul et Episcopus sit«*), ali već u njegovom službenom naslovu treba da podvojenost obih biskupija dođe do jasnog izražaja (*»in posterum Episcopum pro tempore Bosnensem etiam Episcopum Syrmiensem nuncupari debere«*).

4. — Zajednička imovina: druga je veza sjedinjenja u imovini, koja će od sada biti zajednička (*»Volu-*

²⁴ Obje su biskupije i bosanska i srijemska bile još od XIII v. uklopljene u magjarsku hijerarhiju i podvrgnute jurisdikciji Metropolitice u Kaloči (vd. *Fariati*, IV, 53 i VII, 543). U tom sklopu ostale su i poslije sjedinjenja sve do podignuća zagrebačke biskupije na metropoliju i osnivanja »Hrvatsko-slavonske« crkvene provincije konstitucijom (bulla) Pia IX, *Ubi primum placuit*, 11 Dec. 1852. (Vd. *Šišić*, 16.)

²⁴ Zakonik nabroja samo načine sjedinjenja (k. 1419) i njihove pravne učinke (k. 1420).

mus, ut reditus quicumque ad dictam Ecclesiam Syrmiensem spectantes... integre, sine ulla diminutione applicentur prae-fatae Ecclesiae Bosnensi»). Sjedinjenje dakle nije čisto personalna unija, nego i stvarna: ono je i imovinsko tako, da je subjekt vlasništva cjelokupne biskupije imovine poslije sjedinjenja samo jedan.

II. PРАВНА ПРИРОДА ЈЕДНАКОПРАВНОГ УЈЕДИНЈЕНЈА

Da se utvrdi pravi smisao i značenje papinskog zakona o sjedinjenju naših biskupija i ustanovi, kako je održan i u život proveden, treba da ukratko izložimo iz pravne nauke teoriju o jednakopravnom ujedinjenju (*doctrina de unione aequae principali*), o kojemu se u tom zakonu radi.

To je ujedinjenje ili sjedinjenje ustanova (uredba) kanonskog nadarbinskog prava (*institutio iuris beneficialis*). Ova je ustanova (*innovatio beneficiorum per unionem*) izgrađena za vrijeme dekretalnoga prava (od XII. do XV. vijeka) i preuzeta je bez promjene i u novi Kodeks kanonskog prava od god. 1917.²⁵ Za sjedinjenje važe i poslije Kodeksa odredbe staroga prava i one se i danas moraju shvaćati i tumačiti po smislu i po usvojenom mišljenju uvaženih kanonista (k. 6, 2 Kod. kan. pr.). Zato je i sve ono, što o teoriji sjedinjenja donosi Kodeks i kanonistička nauka, vrijedilo u punom opsegu i u istom smislu i u času sjedinjenja naših biskupija i dalje za cijelo vrijeme do Kodeksa i poslije Kodeksa.

Pri toj kanonskopravnoj ustanovi radi se o promjeni u prvotnom stanju (*de innovatione*) crkvenih nadarbina²⁶ bez obzira na to, da li je nadarbina viša (konzistorijalna) ili niža

²⁵ Za smisao i tumačenje v.: *Reiffenstuel*, *Jus canonicum universum*, Monachii 1707, 305; *Aichmer*, *Compendium juris eccl.*, ed. X, Brixinae, 1905, 275; *Wernz—Vidal*, *De personis*, Romae 1928, 181; *Coronata*, *Institutiones iuris canonici*, Taurini 1931, II, 369; *Vermeersch—Creusen*, *Epitome iur. can.*, ed. 5, Mechl.—Romae, 1934, II, 528; *Sipos*, *Enchiridion iur. can.*, ed. 4 Pécs 1940, 773.

²⁶ Kodeks daje (k. 1409) potpunu definiciju crkvene nadarbine: »*Beneficium ecclesiasticum est ens iuridicum a competente ecclesiastica auctoritate in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et iure percipiendi reditus ex dote officio adnexos.*«

(nekonzistorijalna).²⁷ Sjedinjenje ili ujedinjenje biskupija²⁸ je mijenjanje prvotnog stanja (statusa) dviju ili više biskupija u pogledu njihovog međusobnog odnosa putem stvarnog spajanja.²⁹

Crkveno zakonodavstvo i kanonistička nauka (do Kodeksa i poslije Kodeksa) razlikuje tri načina ujedinjenja: 1) unio extinctiva, 2) unio aequae principalis, 3) unio minus principalis seu per subiectionem vel accessionem. No pri tom se ne radi o tročlanoj razdiobi ujedinjenja (divisio unionis) kao rodnoga pojma u 3 adekvatne vrste, nego su to u starom pravu bile tri grupe ili tri tipa, koja su dopuštala raznolike modifikacije i kombinacije. Tako Reiffenstuel (lib. 3 tit. 12 § 3) kaže:

»Unio Beneficiorum variis modis accidere potest, potissimum autem tribus.« Zato se mora uzeti,³⁰ da ni Kodeks kan. prava u kanonu 1419 ne izbraja vrste ujedinjenja,³¹ nego samo navodi glavne načine ili tipove, a u kanonu 1420 izlaže pravne učinke (effectus), koje ovi tipovi redovno i u pravilu proizvode, ako nije drukčije određeno od nadležnoga poglavara, koji ujedinjenje sprovodi.

Nas ovdje zanima u prvom redu jednakopravno ujedinjenje (unio aequae principalis). Reiffenstuel³² (l. n. nr. 51) stavlja ovaj način sjedinjenja na treće mjesto i kaže: »Tertius modus uniendi Beneficia est, quando neutra Ecclesia alteri subijcitur, nec ipsae simul coguntur in unum corpus, sed

²⁷ vd. k. 1411, 1. Wernz-Vidal, 168.

²⁸ Tehnički je izraz za oznaku biskupije od davnine riječ *diocesis* (od grčkog *διοκησις* = okružje, područje), pa ovaj termin rabi skoro posve dosljedno novi Kodeks (vd. Mörsdorf, Die Rechtssprache des Codex Iuris Canonici, München 1927, 121). No za biskupiju rabi kanonistička nauka i crkveno zakonodavstvo još dvije riječi: 1) *Ecclesia* (cathedralls), što ne znači samo biskupsku crkvu (zgradu), nego i ustanovu (jurističku osobu) i područje biskupske vlasti, i 2) *Episcopatus* (biskupstvo), što znači prvotno biskupski red (vd. k. 108 § 3), a onda i područje biskupske službe dakle biskupiju (vd. kk. 334 § 2 i 629 § 1). Breve sjedinjenja naziva naše biskupije dosljedno »*Ecclesia Bosniensis*« i »*Ecclesia Syrmienensis*«, ali spominje i »*dioceses harum Ecclesiarum*«.

²⁹ *Unio dioecesium est talis innovatio seu immutatio status primitivi earundem quae consistit in reali earum conjunctione* (ispor. Wernz-Vidal, 180 sl.).

³⁰ Kodeks naime zadržava potpuno dosadanje pravo. Vd. k. 6, 2.

³¹ Kako to, čini se, uzima Coronata (na nav. mj. 371), koji govori »de variis innovationum speciebus«.

³² *Anaklet Reiffenstuel*, franjevac (rođ. 1641 u Tegernsee u Bavar-skoj, umro 1703) bio je profesorom kan. prava u Freisingenu i smatra se prvakom novije kanonistike. Njegovo maštorsko djelo: *Ius canonicum universum*. Frisingae, 1700. doživjelo je mnogo izdanja, a njezin pisac spada bez sumnje među »*autores probati*« (k. 6, 2).

ambae Ecclesiae suum titulum, atque honoris gradum retinent: ac proinde uniuntur aequae principaliter, ita videlicet, ut Rector unius sit etiam Rector alterius. Et secundum hoc manent duo Beneficia, v. g. duo Episcopatus, quamvis sit idem utriusque minister, v. g. Episcopus.« On se u potvrdu svoje nauke poziva na Fagnanus³³ i Garcias³⁴, za kojega kaže: »allegans plures alios; atque afferens, quod unio facta aequae principaliter aliud non operetur, nisi ut Rector unius sit etiam Rector alterius: de reliquo autem utrumque Beneficium maneat beneficium, sicut prius; gaudeatque propriis reeditibus, privilegiis, honore etc. nisi quod subsint eidem Rectori.«

Sve to vrijedi i po sadanjem pravu, koje je sadržano u odredbama k. 1419, 2 i 1420 § 2.^{33a}

Da navedemo samo Wernz-Vidala, koji kažu: Per unionem aequae principalem »duo vel plura beneficia realiter et in perpetuum coniuncta uni rectori ita subiiciuntur, ut beneficia inter se sint plene coordinata, neque unum alteri sit subiectum, sed salva maneant et distincta officiorum nomina, bona, iura nihilque commune habeant praeter rectorem.« (l. c. 181). A za pravne učinke takvoga sjedinjenja: »Unio aequae principalis, quae presertim inter ecclesias cathedrales locum habet, imprimis efficit, ut rector unius ecclesiae sit etiam rector alterius, atque quaelibet ecclesia maneat ab altera plane distincta quoad sua iura, privilegia, bona temporalia, redditus, administrationem et debita.« (l. c. 194). Temeljna i bitna oznaka kod takovog ujedinjenja dviju biskupija leži u tom, da one i poslije provedenog spajanja i unatoč međusobnog vezanja i dalje postoje jednako samosvojne (aequae principales) tako, da jedna drugoj ni u kojem pogledu nije potčinjena, obje i u zajednici u potpunoj jednakosti zadržavaju i dalje sva svoja prava i obveze. Tomu odgovaraju onda i nazivi: »unio aequae principalis« i »beneficia unire aequae princi-

³³ Za njega kaže *Van Hove* (Prologomena. Mechl. Romae, 1929, 286): »Prosper Fagnanus Italus (1598—1678), secretarius S. C. Concilii, vocatus caecus oculatissimus et magnus rigoristarum princeps.« Njegovo je glasovito djelo: *Ius canonicum seu commentaria absolutissima in quinque libros Decretalium, Romae 1661.*

^{33a} Kao izvor za odredbu k. 1420 § 2 označuje *Gasparri* četiri rješenja Grgura I Vel. (590—604) iz dekreta Gracijanova (c. 48, C. XV, q. 1; i c. 5, 6 c. XXI, q. 1).

³⁴ *Nicolaus Garcias*, De beneficiis ecclesiasticis, Caesaraugustae, 1609.

paliter«,³⁵ što se može hrvatski prevesti kao »jednakopravno sjedinjenje«³⁶ i »nadarbine jednakopravno ujediniti.« Kod toga načina ujedinenja, kada je ono u potpunosti i posve dosljedno sprovedeno, jedina je stvarna veza jedan te isti nosilac dvostruke službe, jedna te ista osoba kao nadarbenik (beneficiatus) obih nadarbina.³⁷ Dakle kod jednakopravnog ujedinenja dviju biskupija, kada bi ono bilo u potpunosti, strogo i dosljedno sprovedeno, stvarna veza između sjedinjenih biskupija bio bi samo jedan te isti biskup, a sve drugo imalo bi i dalje ostati za svaku od ujedinenih biskupija posebno, samostalno i odvojeno.

Prema tomu ovako sjedinjene biskupije imaju različito i zasebno ovo:

1) Teritorijalno određene granice tako, da se točno znade, gdje jedna počima a druga prestaje i koje župe pripadaju jednoj, a koje drugoj biskupiji.³⁸

2) Zasebni službeni naslov (titulus) tako, da samo zajednički biskup nosi spojeni dvojni naslov jedne i druge biskupije.

3) Posebnu stolnu crkvu (eccl. cathedralis).³⁹ Kako svakomu rezidencijalnom biskupu⁴⁰ pripada izvršivanje veliko-svećeničke bogoslužne vlasti u njegovoj biskupiji, što simbolizira njegovo biskupsko sjedište u crkvi (cathedra), slijedi da

³⁵ »Unio aequae principalis« je izraz, koji redovno i dosljedno rabi zakonodavstvo i nauka. Nailazi se i na izraz »unio per aequalitatem (iurium) n. pr. Gross-Schueler-Novak, Udžbenik crkv. prava, Zagreb 1930, str. 174. Novak uostalom pogrešno govori o spajanju »crkvenih službi« uopće. Samo kod nadarbina moguće je spajanje; kod drugih službi dolazi u obzir samo obična kumulacija (vd. k. 156).

³⁶ Izraz »jednakopravno ujedinenje« upotrijebio je Dr. Karin u svojoj disertaciji (Redovničke župe, Zagreb 1939, 59) mojom inicijativom. Novak (na nav. mj.) i Belaj (Kat. crkveno pravo, Zagreb 1901, 140) donose samo latinske izraze.

³⁷ No u pravilu nije kod toga jednakopravnog sjedinjenja jedina stvarna veza samo osoba nadarbenika, pa se zato i ne može naprosto smatrati i nazivati »personalnom« unijom. U slučaju sedisvakancije veza bi kod takovog jednakopravnog ujedinenja bila čisto juristička (moralna), u koliko su podjela i popunjenje obih nadarbina vezane za jednog te istog kandidata.

³⁸ vd. kk. 215 i 216.

³⁹ Kodeks spominje mnogo puta Stolnu crkvu (kk. 401, 403, 916, itd.), ali ne propisuje izrijeckom, da svaka biskupija mora imati posebnu Stolnu crkvu, kako to propisuje za župsku crkvu (vd. k. 216 § 1), možda zato, što biskup može svoje bogoslužno sjedište postaviti u svakoj crkvi svoje biskupije i tako je ujedno učiniti makar i privremeno Stolnom crkvom.

⁴⁰ vd. kk. 334 § 1 i 348 § 1.

svaka zasebna biskupija mora de iure ordinario imati i zasebnu stolnu crkvu. Dvije ili više stolnih crkava, koje pripadaju jednomu te istomu rezidencijalnom biskupu ujedinjenih biskupija nazivaju se i »*Ecclesiae concathedrales*.«⁴¹

4) Posebne stolne kaptole (*Capitulum cathedrale*). Kako sjedinjene biskupije imaju de iure zasebne stolne crkve, tako bi de iure ordinario morale imati i zasebne svoje stolne Kaptole, koji su (od XII. v. dalje) zborovi klerika kod biskupske (stolne) crkve za pomoć biskupu kod bogoslužja i njegov senat kod upravljanja biskupijom.⁴² Takovi Kaptoli, jer su kod konkatedralnih crkava, nazivaju se i konkatedralnim ili sustolnim kaptolima.⁴³ Po sadanjem pravu mora svaka biskupija imati de iure ordinario svoj Kaptol. Ako se u iznimnim prilikama ne može osnovati ili obnoviti, zamjenjuje ga (kao dopunska uredba ili surogat) zbor biskupijskih savjetnika (konzultora).⁴⁴ Ako dakle jedna od ujedinjenih biskupija nema Kaptola, imali bi na mjesto Kaptola biti za tu biskupiju postavljeni konzultori.

5) Posebna sjemeništa za odgoj kleričkog podmlatka, jer po Tridentinskom pravu⁴⁵ svaka biskupija treba da u pravilu ima svoje sjemenište. Samo iznimno kada za to radi oskudnih prilika ne bi bilo sredstava, mogu sjedinjene biskupije (jednako kao i nesjedinjene) imati za odgoj mlađega klera

⁴¹ Tako se u konstituciji Leona XII »*Locum beati Petri*« od 30 juna 1828, koja radi o novom razgraničenju naših primorskih biskupija, kaže: »*Episcopales vero sedes Justinopolitanam, Polensem et Makarschensem conservatas denuntiantes aliis Episcopalibus Ecclesiis uti Concathedrales ab uno eodemque Antistite in posterum gubernandas perpetuo unimus et adiungimus. Scilicet Justinopolitanam Concathedralem esse volumus Tergestinae, Polensem Parentinae et Makarskensem Spalatensi.*« Ovjereni prijepis ove konstitucije nalazi se u splitskom biskup. arhivu, ali je tekst odštampan i u zbirci *Bullarii Romani Continuatio*, tom. VIII, Pars I, Prati 1854, pag. 692—698. Vidi opasku 23.

⁴² k. 391 § 1. Vd. *Hofmeister*, Bischof und Domkapitel, Neresheim, 1931, 10 sl.

⁴³ Tako se n. pr. Kaptol biskupije *Makarske*, koja je sjedinjena sa *Splitskom* naziva sustolnim (vd. *Draganović*, Opći šematizam, Sarajevo 1939, 183), a Kaptol *Modruške* ili *Krbavske* biskupije, koja je ujedinjena sa *Senjskom* naziva se naprosto stolnim Kaptolom Modruškim ili Krbavskim (vd. *Draganović*, 117).

⁴⁴ vd. kk. 423 i sl. Dijecezanski konzultori kao subsidijarna ustanova, koja stupa na mjesto Kaptola, kada ga biskupija nema, uvedena je u opće crkveno pravo tek novim Kodeksom. Prije toga postojala je samo u partikularnom pravu. Vd. *Wernz-Vidal*, *De personis, Romae* 1928, 751.

⁴⁵ *Trid.* Sess. XXIII, de ref. c. 18. Tako i sadanje pravo u kan. 1354.

zajednički zavod, ali taj onda ima značaj interdijecezanskog sjemeništa.⁴⁶

6) Svaka od sjedinjenih biskupija treba da ima svoj kler s posebnom biskupijskom pripadanošću⁴⁷ tako, da se već pri podjeljivanju prve tonzure ima odrediti, u kojoj od sjedinjenih biskupija klerik ima biskupijsku pripadnost,⁴⁸ a kod sv. ređenja »titulo servitii dioecesis« (k. 981) trebalo bi da je razlučeno i izrijeком određeno, za koju od sjedinjenih biskupija klerik prima sv. red i u kojoj će služiti. Dosljedno bi se i inkardinacije i ekskardinacije (kk. 113 i sll.) imale vršiti odvojeno i zasebno za svaku od sjedinjenih biskupija.

7) Svaka od sjedinjenih biskupija mora imati svoju zasebnu biskupijsku organizaciju: župe i dekanate (k. 217) i administraciju, dakle u pravilu dvije dijecezanske kurije (k. 363 i sll.), dva generalna Vikara (k. 366 § 3),⁴⁹ dva administrativna vijeća (k. 1520), a svakako i obvezatno dva zasebna Kapitularna vikara u slučaju sedisvakancije.⁵⁰ Svaka od sjed. biskupija imala bi održavati i zasebne dijecezanske sinode. (kk. 356 i sll.) Samo iznimno dopuštala je sv. Stolica n. pr. Bened. XIV., u Konst. **Unigenitus**, 26 nov. 1749 (Fontes II., 264), da biskup za obje jednakopravno sjedinjene biskupije drži jednu zajedničku sinodu, a novi kodeks (k. 356 § 2) je onda to općenito dopustio.

8) Svaka od sjedinjenih biskupija ostaje i dalje zasebnim neposrednim nosiocem vlasništva (k. 1499 § 2) svoje biskupijske imovine. Ostaju odvojena i dobra biskupske nadarbine (beneficium Episcopale),⁵¹ i ako s obima upravlja i njihove prihode uživa jedan te isti biskup nadarbenik, kada je

⁴⁶ Kod interdijecezanskog sjemeništa znade se, koji pitomci pripadaju kojoj biskupij i koliko koja doprinosi za njihovo uzdržavanje.

⁴⁷ *Trid.* Sess., XXIII, de ref., c. 16. Sada kan. 111 § 1.

⁴⁸ vd. kk. 111 § 2 i 956.

⁴⁹ *Wernz-Vidal*, De personis, Romae 1928, 681: »Peculiaris Vicarius Generalis constituatur, ubi amplitudo dioecesis id exigit (can. 366 § 3): cuius ultimi principii applicatio habetur in casu quo Episcopus habeat duas dioeceses principaliter unitas.« Ispr. Bened. XIV, const. *Unigenitus*, 26 nov. 1749, § 9 (Fontes, II, 263).

⁵⁰ vd. kk. 429, § 3, 431 i sl. O tomu više poslije.

⁵¹ Amo spada »Mensa episcopalis« (kk. 349 § 2) i uopće »Bona temporalia Episcopii« (vd. k. 1572 § 2).

biskupija popunjena, jer se u slučaju sedisvakancije i uprava (k. 442) i uživanje (k. 441) opet odvajaju.

9) Konačno bi i u liturgijskom obziru sjedinjene biskupije morali ostati odvojene: svaka sa zasebnim kalendarom i proprijem (*Kalendarium perpetuum et Proprium dioecesanum*) i zaštitnikom (*Patronus Dioecesis*).

Ovakova potpuna podvojenost sa svima u gornjoj listi nabrajenim zasebnostima traži načelo jednakopravnosti (*aequeprincipalitas*) ujedinjenja dviju biskupija, kada je ono određeno i provedeno u potpunosti *in rigore legis* na način »*quod unio facta aequeprincipaliter aliud non operetur, nisi ut Rector unius sit etiam Rector alterius*« (Garcias).⁵² Međutim ima i drugih manje strogih i manje dosljednih načina ujedinjenja biskupija, kod kojih stvarna veza i zajedništvo⁵³ obuhvaća osim istoga Biskupa i druge elemente tako, da se gore izložena lista posebnosti više ili manje sužuje, pa da ipak ujedinjenje ostane »jednakopravnim« i tako se naziva. Kako daleko takovo suženje posebnosti i proširivanje zajedništva može da ide, ne može se sa sigurnošću reći. Čini se, da u najmanju ruku, prostorne granice sjedinjenih biskupija treba da su i dalje strogo odvojene i različite. Kada ni toga ne bi bilo, nego bi podvojenost ostala još samo u naslovu (imenu) sjedinjenih biskupija, onda se više ne bi s pravom moglo govoriti o nekoj stvarnoj, nego samo još o naslovnoj jednakopravnosti: stvarno bi takovo ujedinjenje već prešlo u posve drugi, bitno različiti tip naime u ujedinjenje *utrunuće*m (stapanjem) ili prenosom (*unio extinctiva seu translativa*).⁵⁴

Pri koncu ovog teorijskog traktata o jednakopravnom ujedinjenju treba još spomenuti, da je i po starom pravu⁵⁵ i po sadanjem pravu (k. 215 § 2) ujedinjenje biskupija pridržano sv. Stolici, koja takovo ujedinjenje može odrediti bilo kao

⁵² Vd. gore opasku 34.

⁵³ Moglo bi se to usporediti s oprekom između jedinstvene i složene države, gdje federacija također dopušta mnogovrsne varijacije od savezne države do saveza država!

⁵⁴ Vd. k. 1419, 1. *Reiffenstuel* (na nav. mj.) za ovakovo ujedinjenje kaže: »*Talis unio dicitur extinctiva seu translativa; eo quod ex duabus Ecclesiis fiat una Ecclesia, sicque altera earum extinguitur, et jura alterius perimantur, seu transferantur in allam.*«

⁵⁵ c. 8, X, V, 31. *Reiffenstuel* (na nav. mj.): »*Unire Episcopatus ad solum pertinet Romanum Pontificem.*«

trajno (in perpetuum) bilo kao privremeno (pro tempore, ad personam).⁵⁶

Pošto smo najprije utvrdili Zakon ujedinjenja biskupija bosanske i srijemske, a onda razložili pravni značaj i smisao toga Zakona, ostaje nam da izložimo činjenično stanje provedenog sjedinjenja i pokažemo, kako je Zakon ujedinjenja u život proveden i kako se obdržava.

III. ČINJENIČNO STANJE SJEDINJENJA

Ujedinjenje biskupija bosanske i srijemske je po odredbi sv. Stolice jednakoopravno (unio aequaeprincipalis). No već sam Zakon sjedinjenja (Lex unionis) ovih biskupija, kako smo ga gore izložili i teorijski rasčinili, ne određuje ujedinjenja u strogom smislu i na dosljedni jednakopravni način, jer izrijeком predviđa za obje sjedinjene biskupije ne samo istoga i zajedničkog Biskupa, nego i istu i zajedničku imovinu prijenosom svih prihoda srijemske biskupije na bosansku («Volumus, ut reditus quicumque ad dictam Ecclesiam Syrmiensem spectantes, integre, sine ulla diminutione applicentur Ecclesiae Bosnensi»). Ali u svemu ostalomu imala je po papinskom Zakonu sjedinjenje ovih biskupija zadržati značaj jednakopravnog ujedinjenja («Dioceses vero harum Ecclesiarum, ut antea, sic et in posterum perpetuis futuris temporibus separatae ac illaesae remaneant»).

Međutim je razvoj odnosa između sjedinjenih biskupija ubrzo pošao drugim smjerom. Srijemska biskupija bila je pre-slaba i za samostalan biskupijski život i funkciju nesposobna.⁵⁷ Imala je razmjerno mali broj vjernika, mali broj župa i svećenika,⁵⁸ nije imala gotovo nikakvih biskupijskih institucija,

⁵⁶ Ujedinjenje nižih nadarbina, napose župa, mogli su (*Trid. Sess.*, XXI, de ref. c. 5) i mogu u određenim granicama sprovesti i Ordinariji u vlastitom djelokrugu, ali samo trajno (in perpetuum vd. k. 1423 § 3).

⁵⁷ To je predviđao i tadanji bosansko-đakovački biskup J. A. Čolnić, pa se protivio sjedinjenju, jer nije htio da preuzme administraciju još i srijemske biskupije, koja bi mu bila samo na teret. Kanonik Giordani, koji je bio biskupov agent u Rimu (1770) nastojao je biskupa umiriti i uvjeriti, da se zaista radi samo o jednakopravnom ujedinjenju onako, kao što je sjedinjena modruška biskupija sa senjskom. (Vd. Pavić, Čolnić str. 48.)

⁵⁸ Po opisu od 1768—1774 broji župa: Ploč 1600, Kamenica 268, Petrovaradin 2113, Karlovci 485, Slankamen 267, Zemun 1000, Ruma 1100, Mitrovica 1300. Čifava srijemska biskupija mogla je imati oko 12.000 katolika. (Vd. *Bösendorfer*, Crtice iz slavonske povijesti, Osijek 1910, str. 361). Svjetovnih svećenika moglo je biti u svem jedva oko 25—30. (Vd. Pavić, Biskupija srijemska, 152.)

nije imala uopće nikakove ni pokretne ni nepokretne imovine,⁵⁹ pa ju je u svakom tom pogledu snažnija i jača biskupija bosanska posve prirodno i bez otpora uskoro apsorbirala i svake je njezine samosvojnosti ubrzo nestalo. Taj se je razvoj kanda i od strane države i od strane sv. Stolice i predviđao,⁶⁰ tako, da se čini, da je sjedinjenje srijemske biskupije s bosanskom provedeno i nazvano jednakopravnim samo »pro forma«, na izvan i privremeno u više manje sigurnoj pretpostavci, da će stvarno prije ili poslije nastati potpuno stapanje obih biskupija i da slabašna biskupija srijemska ni u sjedinjenju s bosanskom ne će nikada više samosvojno ojačati, nego da će izgubiti svaku samostalnost i nestati u jačoj biskupiji bosanskoj.

To se je zaista i dogodilo u vrlo brzom vremenskom razvoju. Evo ukratko toga i s pravnog i s povjesnog gledišta vrlo interesantnog razvoja:

⁵⁹ Kako smo već spomenuli (vd. gore op. 11) primao je biskup srijemski od države svega 1.200 forinti, koju svotu je biskupu izdavalo kameralno nadzorništvo u Osijeku u tromjesečnim obrocima. (Vd. Pavić, l. c. 129.) Osim toga uživao je biskup srijemski (počam od biskupa Vernića, 1716) i prihode od posjeda Požeške prepoziture (Kaptola), koja ipak nije bila trajno inkorporirana biskupskoj menzi, nego je svaki puta biskupu podjeljivana posebnom kraljevskom podjelbom »titulo provisorio et administratorio in subsidium mensae episcopalis«. Taj je posjed imao početkom 18 v. oko 1.200 jutara oranice i 300 jutara šume, a na vlastelinstvo spadalo je 10 sela sa 82 sesije zemlje, ali su prihodi bili slabi i iznosili su za Vernića oko 1700 forinti godišnjih (vd. Pavić i Bösendorfer na nav. mj.). No ni to uživanje Kaptola nije imalo ostati srijemskoj biskupskoj menzi poslije sjedinjenja, jer je dvorska kancelarija već 1770 predlagala carici Mariji Tereziji, da se prihodima Kaptola osnuje u Đakovu katedralni kaptol, što je zaista neposredno prije sjedinjenja i učinjeno (vd. Pavić, Čolnić, 148). Dakle zaista biskupija srijemska nije imala nikakove imovine ni prihoda niti je u stvari postojala za tu biskupiju kakova »mensa episcopalis«.

⁶⁰ To jasno izbija iz molbe i prijedloga bečkoga dvora i iz motivacije sjedinjenja, kako je izlaže breve sjedinjenja. Stanje obih biskupija, a napose srijemske bilo je tako jadno, da je sjedinjenje bilo baš zato potrebno, da u zajednici obje dođu lakše do potrebitih biskupijskih ustanova, a nije se ni pomišljati moglo na to, da biskupije ostanu u tom i dalje odvojene i da svaka za sebe izgrađi svoju biskupijsku organizaciju. »Der Zustand dieser zwei Bisthümer« piše Theiner (Geschichte, I, 399) »war ein klägliches und selbst für die Katholiken und die Religion von grossen Nachteil, da in diesen Provinzen viele griechische Nichtkatholiken sich befanden, die einen Metropolitän mit zahlreichem Klerus und reich ausgestattete Kirchen hatten; sie machten sich deshalb über die Armuth der beiden katholischen Bischöfe lustig, sowie über den geringen Umfang ihrer Diöcesen.«

1. Osnivanje jednog Kaptola za obje biskupije

Obje biskupije i bosanska i srijemska imale su od davnina svoje zasebne katedralne kaptole.⁶¹ Oba su bila osnovana već u 13 v., i to bosanski u mjestu Brdu, župe vrhbosanske (u okolici današnjega Sarajeva),⁶² a sjedište srijemskoga bilo je u Banovu Manastiru (danas Banoštor kod Čerevića, zapadno od Sr. Karlovaca). Oba kaptola, kako su u isto vrijeme osnovana, tako su u isto vrijeme i nestala, kada je Slavonija u 16 v. pala pod Turčina: Turci su razorili obje Stolne crkve, a kanonici su se razbjegli. Bosanski kaptol prestaje postojati god. 1543., a srijemski između god. 1521—1526.⁶³ Kada su obje biskupije po oslobođenju od Turaka početkom 18. v. uspostavljene nema ni bosanska ni srijemska biskupija niti katedrale⁶⁴ niti kaptola.⁶⁵ Tako su obje biskupije bile bez kaptola sve do pred sjedinjenje. U isto vrijeme (1770—1773) dok se je radilo oko toga, da se provede sjedinjenje obih biskupija, nastojalo se i oko toga, da se uspostavi barem jedan Stolni kaptol, i to prirodno u Đakovu, gdje je postojala Stolna crkva.⁶⁶ Osnivanje kaptola spadalo je tada u našim krajevima na temelju povlastica, koje je sv. Stolica priznavala vladaru kao »Apostolskom« kralju ugarskomu (i hrvatskomu), u njegovu nadležnost.⁶⁷ Tako je zato i carica Marija Terezija kao apostolski kralj Ugarske i Hrvatske svojim rješenjem od 11. lipnja 1773. osnovala odnosno uspostavila kaptol u Đakovu. U njezinoj fundacionalnoj povelji⁶⁸ kaže se doslovno:

⁶¹ Vd. Pavić, Kaptoli bosanski i srijemski u srednjem vijeku (1229—1543), u đak. Glasniku, 1893 str. 155. Pavić, Strossmayer, 194. Bösendorfer, Crctice iz slavonske povijesti, Osijek 1910, str. 384 sll.

⁶² Ali već početkom 14 stoljeća bosanski je biskup s kaptolom u Đakovu. Vd. Pavić, Kaptoli, 155.

⁶³ Vd. Pavić, Kaptoli, 202.

⁶⁴ U Đakovu je ubrzo podignuta katedrala (za biskupa Gjüre Patačića i Petra Bakića), a srijemska nije više nikada došla do katedrale.

⁶⁵ Vikarne upravitelje zato postavlja u vrijeme sedisvakancije metropolita u Kaloči.

⁶⁶ Vd. gore opasku 59.

⁶⁷ U Magjarskoj se je »vrhovni patronat« i kraljevska vlast u crkvenim stvarima pripisivala vladaru (Sua Sacratissima Caesareo Regia Catholica et Apostolica Majestas) i bez obzira na kakav privilegij sv. Stolice. »Hungari non per praedicationem Apostolicam, vel Apostolorum, quorum principis vicem et personam in terris Papa gerit, sed per institutionem proprii Regis eorum sanctissimi videlicet Stephani conversi sunt ad catholicam fidem«. Kovachic, I. 2. Ispor. Sipos, De iuridica Ecclesiae conditione in regno hungarico. Jus Pontificium, Romae 1938, 15 sll.

⁶⁸ Prijepis u đak. biskup. arhivu.

»In canonice unito Episcopatu Syrmientiensi et Bosnensi alias Diacovariensi notanter autem Diacovarini, in subsidium melioris animarum cura administrationis, et pro augendo Dei Omnipotentis et Ecclesiae servitio Cathedrale Capitulum canonicorum jugiter Deo famulantium errigere, clementer decrevimus...« Datum in Archiducali Civitate nostra Viennae Austriae, die undecima Mensis Junii, Anno Domini Millesimo septingentesimo septuagesimo tertio.« — U toj kraljevskoj odredbi upada u oči dvoje: 1) osniva se kod đakovačke katedrale jedan Kaptol za obje sjedinjene (?) biskupije (in canonice unito Episcopatu Syrmientiensi et Bosnensi); i 2) kraljevska fundacionalna povelja datirana je 11. lipnja 1773., pa za obje biskupije osniva jedan kaptol smatrajući ih već sjedinjenima anticipando, jer je papinski breve o sjedinjenju izdan skoro mjesec dana kasnije (9. srpnja 1773.). Očito su u Beču već imali sigurnu obavijest iz Rima, da je sjedinjenje svršena stvar, ali je ova antinomija ipak karakteristična.

Kod Stolne crkve bosanske u Đakovu mogao se je de iure osnovati samo kaptol bosansko-đakovački, a srijemska biskupija nije pri tom mogla nikako dolaziti u obzir ni prije ni poslije sjedinjenja. Baš iz jednakopravnog sjedinjenja slijedilo je, da se je u Đakovu mogao osnovati samo bosansko-đakovački kaptol, a nikako kaptol i za srijemsku i za bosansku biskupiju zajedno, jer su obje biskupije krepošću jednakopravnog ujedinjenja ostale i dalje dvije zasebne biskupije, a za dvije biskupije ne može da postoji jedan kaptol.⁶⁹ Razumljivo je stoga, da je zbog te antinomije bilo kasnije kolebanja,⁷⁰ sve

⁶⁹ Srijemska bi biskupija, da se je Apostolski kralj držao kanonskog prava, onda i dalje ostala bez kaptola, pa bi po sadanjem pravu imala dobiti svoje biskupijske konzultore.

⁷⁰ Bulla Pija VI, Iterata personarum, 8/8, 1740 doznačuje neke prihode do onda pečuvske: »duae portiones decimarum Capitulo *Bosnensi* dentur, seu assignentur sub conditionibus tamen in ipsis fundationalibus Litteris ab eadem Maria Theresia Regina Apostolica desuper expeditis latius contentis et expressis.« Kasnije kraljevske povelje od 16/12, 1781, kojom je ustanovljeno peto i šesto kanoničko mjesto, te od 6/3, 1812, kojom je uređena dotacija kaptola i kanonika, nazivaju kaptol samo »Capitulum Bosnense seu Diacovariense«, a i ug. zak. čl. 26 od g. 1807, kojom je kaptolu priznata »Fideidignitas Loci Credibilis« naziva kaptol samo bosansko-đakovačkim: »Capitulum Bosniensi seu Diacovariensi Fideidignitas Loci Credibilis praehabita, Sua Majestate benigne jure postliminii restituitur.« *Kovachih*, II, 437. Međutim već prvi biskup sjedinjenih biskupija Mandić kaže u svom dekretu od 26/5 1805 kojim se osniva osmo kanoničko mjesto: »ut in Capitulo Nostro Cathedrali Bosnensi seu Diacovariensi et Syrmientiensi«. (Vd. biskup. ark.)

dok nije konačno u novim kaptolskim statutima od god. 1928. priznato: »Capitulum olim dioecesis Bosnensis et Diacovensis abhinc certe est Capitulum Cathedrale ecclesiae Bosnensis seu Diacovensis et Sirmiensis.«⁷¹

2. Proširenje biskupijskog područja: stapanje granica.

U času sjedinjenja obje su biskupije bile slabe i neznatne i po broju svojih župa,⁷² a nisu imale ni zajedničkih granica, jer su bile rastavljene teritorijem, koji je pripadao djelomično zagrebačkoj, a djelomično pečuvskoj biskupiji.⁷³ Odmah po sjedinjenju pristupilo se prvom proširenju biskupijskih granica, i to pripojenjem dviju župa: grada Osijeka i grada Petrovaradina,⁷⁴ kojih je područje još od oslobođenja ispod Turaka crkveno izuzetno potpalo izravno pod jurisdikciju ugarskog primasa u Ostrogonu.⁷⁵

Na molbu i prijedlog carice Marije Terezije odredio je papa Pio VI. (1775—1799)⁷⁶ konstitucijom »*Inscrutabili divinae Providentiae*« od 13. maja 1776. novo razgraničenje ostrogonске nadbiskupije, pa je među inim odredio u toj bulli i pripojenje ovih dviju župa našim biskupijama. Ova papinska

⁷¹ Statuta Capituli cathedralis Bosnensis seu Diacovensis et Sirmiensis, Đakovo, 1928, str. 3.

⁷² Vd. gore opasku 6.

⁷³ Vd. gore opasku 15.

⁷⁴ Vd. Pavić, Strossmayer, str. 7 i Bösendorfer, str. 396.

⁷⁵ Sav Osijek sačinjavao je tada samo jednu župu. Podpadala je kao »parochia exempta« izravno pod vlast ostrogonskog nadbiskupa i primasa ugarskog sve do 27/9, 1776, kada je provedena svečana primopredaja Osijeka bosansko-srijemskom biskupu Matiji Krtići određena papinskom bullom Pija VI, *Inscrutabili*, od 13/5, 1776. O tom ima u đak. bisk. arhivu izvorna isprava. I u Petrovaradinu postojala je tada samo jedna župa sv. Gjurjga u Petrovaradinu-gradu, koju su pomoću kard. primasa ostrog. Kolonića osnovali Isusovci g. 1701 i njom je upravljao Superior missionis. Kolonić je odlukom od 13/7, 1703 izuzeo župu ispod redovne jurisdikcije biskupa srijemskoga i podredio je neposredno vlasti primasa ostrogonškoga. To je bilo u kašnjoj doba povodom nemilih sukoba između biskupa srijemskih i superiora misije, osobito u vrijeme kanoničkih pohoda. Župska crkva sv. Gjurjga sagrađena je 1701. Vd. Pavić, Biskupija srijemska, 144. Predragović, Isusovci u Petrovaradinu 1693—1773, Sarajevo 1939, 5. Obje su dakle župe i Osijek i Petrovaradin bile Isusovačke, pa je privremeno ukinuće Isusovačkog reda u ono vrijeme (1773) pogodovalo vraćanju tih župa u biskupije, kojima su po svom položaju prirodno i nužno pripadale.

⁷⁶ Papa Klement XIV bio je međutim umro (22/9, 1774).

bullae⁷⁷ određuje proširenje naših biskupija pripojenjem područja gradova Osijeka i Petrovaradina doslovno ovako:

»*Parochiales Ecclesias Eszekiensem in Comitatu Veröcziensi, et Petrovaradiensem in Comitatu Syrmieni sitas, Dioecibus Bosnensi et Syrmieni invicem perpetuo canonice unitis, unacum Ecclesiis filialibus Apostolica autoritate praedicta perpetuo quoque adjungimus.*« I u ovoj papinskoj odredbi nailazimo na interesantnu pojavu jedne kanonističke anti-nomije. Obje se župe pripajaju papinskom odredbom podjedno o b i m sjedinjenim biskupijama (»*Dioecibus Bosnensi et Syrmieni canonice unitis*«), a to sadrži s kanonističkog gledišta jedno protuslovlje. Ako se obje biskupije »jednakopravno« sjedinjene i ako imaju zadržati po zakonu svojega ujedinjenja (vd. gore) svoje zasebne granice i teritorijalnu podvojenost, može se proširenje biskupijskih granica pripojenjem novih župa samo tako i zamisliti i sprovesti, da se odredi i označi k o j o j se od sjedinjenih župa odnosna nova župa priključuje i k o j o j od obih biskupija ona sada pripada. Pravna je i logična nemogućnost, da obje sjedinjene biskupije zadrže svoje granice i teritorijalnu podvojenost, a novo područje da se sjedinjuje podjedno s obim biskupijama: takav k o n d o m i n i j u m nemoguć je i nepoznat u kanonskom pravu. Zato ova papinska odredba izdana (13. V. 1776) jedva tri godine poslije odredbe o »jednakopravnom« sjedinjenju obih biskupija, pokazuje, da se već kod samog tog »jednakopravnog« sjedinjenja nije polagala velika važnost na pravnu stranu i jurističku prirodu toga sjedinjenja. Očito se je očekivalo i znalo, da provedeno sjedinjenje ne će biti »jednakopravno« u kanonsko-pravnom smislu, nego da se u stvari radi o stapanju obih biskupija u jednu.

To je još jače došlo do izražaja u d r u g o m proširenju biskupijskih granica, kada je četiri godine kasnije (1780) pripojenjem većega broja župa zagrebačke i pečuvške biskupije, pri-

⁷⁷ Konstitucija Pija VI »*Inscrutabili divinae Providentiae*« izdana je u formi bule i datirana je (glasom prijepisa u dak. arhivu) »*tertio Idus Maias*«, dakle 13. svibnja. Godina je označena 1775, ali je to radi računanja početka godine »ab Incarnatione Dominica« zapravo 1776, što je jasno i iz napomene, da je izdana druge godine (anno secundo) vladanja Pija VI. Tekst je otštampan i u spomenutoj zbirci *Bullarii Romani Continuatio*, tom. VI, Pars I, Prati 1847, pg. 214—215, ali sa oznakom: Data 23 Martii 1776. Vd. opasku 23.

pojeno našim biskupijama cjelokupno ono područje, koje ih je teritorijalno odvajalo. To je učinjeno konstitucijom Pija VI., **Iterata personarum** od 8. augusta 1780.⁷⁸ I kod ovoga drugoga proširenja biskupijskog područja određeno je na molbu i prijedlog carice Marije Terezije (posljednje godine njezinoga života i vladanja),⁷⁹ da se 21 župa pečuvske biskupije i 10 župa zagrebačke pripoji jednako obim sjedinjenim biskupijama, a nije određeno, koje se župe daju bosanskoj, a koje srijemskoj biskupiji, kako je to tražilo »jednakopravno« sjedinjenje ovih biskupija. U papinskoj se bulli poimnce navode župe pečuvske i zagrebačke biskupije⁸⁰ i određuje doslovno: »**Parochiales et matrices Ecclesias Apostolica auctoritate praefata ididem perpetuo sejungimus et separamus, illasque sic seunctas et separatas eisdem Bosnensi et Syrmieni dicta Apostolica auctoritate perpetuo quoque adjungimus et incorporamus.**«

Ovim su razgraničenjem pečuvske i zagrebačke biskupije obje naše »jednakopravno« sjedinjenje biskupije i teritorijalno spojene, ali kako njihove granice ni u samom aktu sjedinjenja nisu bile točno fiksirane, a ni kod ovoga njihovog spajanja pripojenjem pečuvskih i zagrebačkih župa nije bilo određeno, koj o j se od obih biskupija svaka od tih župa priključuje i

⁷⁸ Tekst ove dosta duge bulle dobili smo iz biskup. arhiva u Pečuhu, gdje se nalazi ovjereni prijepis. Ođštampan je i u *Bullarii Romani Continuatio*, tom. VI, Pars I, Prati 1847, pag. 702—705. Vd. opasku 23.

⁷⁹ Vladarica je to učinila po zaključku bečkih biskupskih konferencija (1780) i po prijedlogu našega biskupa Krtice. Vd. *Pavić*, *Sjemenište*, str. 38.

⁸⁰ Od pečuvske su biskupije pripojene ove župe: 1) Tovarnik, 2) Kukujevci, 3) Jankovci, 4) Lovas, 5) Nuštar, 6) Šarengrad, 7) Sotin, 8) Tordinci, 9) Vukovar, 10) Erdut (priklopljeno Dalju), 11) Tenje (priklopljeno Osijeku), 12) Retfala (priklopljeno Osijeku), 13) Vinkovci, 14) Ivankovo, 15) Cerna, 16) Županja, 17) Otok, 18) Nijemci, 19) Drenovci, 20) Račinovci, 21) Morović. Od zagrebačke ove: 1) Šamac (priklopljeno Babinof Gredi), 2) Kapanica, 3) Svilaj, 4) Garčin, 5) Brod, 6) Dubovik (priklopljeno Podcrkavlju), 7) Vrhovina (priklopljeno Trnjanima), 8) Podvinje, 9) Sibinj, 10) Odvorci. Prema tomu izbrajanje kod Pavića (*Sjemenište*, str. 38) nije sasvim točno. Primopredaja ovih župa vršila se je u mjesecu srpnju 1781 (vd. *Pavić*, *Sjemenište*, 45). Nove župe pohodilo je biskup Krtica prvi put ljeti 1782 (*Pavić*, *Strossmayer*, 9).

O tom predmetu napisao je g. 1921 Dr Dragutin Trux (sada kateheta u Crikvenici) svoju doktorsku disertaciju pod naslovom: »Razgraničenje pečuvske biskupije 1780 god.«, ali se je ova (po svjedočanstvu pečuvskog profesora Msgra Szentkiralyi-a), vrlo dobra radnja nažalost netragom izgubila, jer nije bila nigdje štampana. Nema je više ni sam autor.

koje su od sada njihove međusobne granice, to su te granice bile u stvari suprimirane i izbrisane i obje su se biskupije prostorno stopile u jednu. Ovim teritorijalnim stapanjem nastala je bitna i temeljna diskretivna oznaka »jednakopravnog« sjedinjena. To je bitno pridonijelo tomu, da je ubrzo iz toga »jednakopravnog« ujedinjenja postalo ujedinjenje utrućem dviju zasebnih biskupija i stapanje obih biskupija u jednu jedinstvenu biskupiju. U tom vjerojatno treba tražiti i razlog, što je u službenom šematizmu rimske kurije (*Anuario Pontificio*) kao godina osnivanja naše biskupije pogrješno označena — god. 1781.(!)

3. Osnivanje jednoga biskupijskog Sjemeništa.⁸¹

U času sjedinjenja nije ni bosanska ni srijemska biskupija imala svojega sjemeništa za odgoj mlađega klera, jer se u teškom stanju i oskudnim prilikama, u kojima su se obje biskupije poslije oslobođenja od Turaka nalazile, ovdje nije mogla provesti poznata odredba *T r i d e n t s k o g* Sabora (Sess. 23 c. 18 de ref.) o podizanju i uzdržavanju vlastitog biskupijskog Sjemeništa za odgoj i izobrazbu klerika.

Podmladak svjetovnog svećenstva odgajan je od god. 1783—1790 u generalnom seminaru požunskom odnosno peštanskom,⁸² a od 1791—1806 u biskupijskom sjemeništu pečuvskom.⁸³ Na podizanju vlastitoga bogoslovskeg sjemeništa počelo se raditi s proljeća 1802., i to povodom odredbe u dvorskom rješenju cara i kralja Leopolda I. od 25. III. 1802.⁸⁴ Sve su pripreme u glavnom bile već završene još za prvoga biskupa sjedinjenih biskupija *M a t i j e* *K r t i c e* početkom 1805., ali se te godine nije pristupilo gradnji sjemeništa, jer je međutim

⁸¹ Vd. izvrsnu monografiju: *Pavić*, Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806—1906, Đakovo 1911. O Sjemeništu velikom i malom pisano je i u djelu *Strossmayer*, str. 80.—100. Vd. i *Pavić*, Osvrt na odgoj svećenstva djecenzanskoga, u *čak. Glasniku*, 1914, str. 5—11.

⁸² Generalna sjemeništa uvedena su dekretom Josipa II od 30/3, 1783, a dokinuta dekretom Leopolda II od 20/5, 1790. Fundacionalnom i darovnom poveljom Josipa II od 16 febr. 1781 bili su osigurani troškovi za uzdržavanje desetorice klerika iz sjedinjenih biskupija u tada još centralnom sjemeništu peštanskom. (*Pavić*, Sjemenište, 40).

⁸³ Vd. *Pavić*, Sjemenište, 39 i 49.

⁸⁴ Vd. *Pavić*, Sjemenište, 50.

biskup umro (31. V. 1805)⁸⁵ Sjemenište je konačno dovršeno i svečano otvoreno u Đakovu na Sve Svete 1806. za nasljednika Krtičinog biskupa Antuna Mandića. U svim tim predradnjama i pripravama oko osnivanja i otvorenja biskupijskog Sjemeništa postupalo se tako, kao da se radi o osnivanju sjemeništa za samo jednu biskupiju, a ne o zajedničkom interdiječezanskom sjemeništu za dvije biskupije. Nema traga kakovom razlikovanju kod dotacije sjemeništa, kod broja i uzdržavanja pitomaca itd. No ipak se na početku glavne knjige profesorskoga zbora, gdje je u obliku dokumenta opisano svečano otvorenje sjemeništa (u studenom 1806) kaže, da je za odgoj klerika osnovan »Seminarium, in quo deinceps alumni Dioecesis Bosnensis seu Diakovariensis, quos hactenus in aliorum Dioecesium Seminariis, longo quidem tempore Quinqueecclesiensi, paucis abhinc annis in Zagradiensi educari oportuit, necessarias ac utiles personis Ecclesiasticis disciplinas condiscerent, atque commodiore ratione apti animarum curatores formarentur.«⁸⁶ Srijemska se biskupija kod cijelog toga važnoga posla uopće ne spominje: ona je ovdje već naprosto identificirana sa sjedinjenom bosanskom biskupijom. U pogledu biskupijskog Sjemeništa postoji u stvari samo jedna jedinstvena biskupija i svi su pitomci u sjemeništu bez razlikovanja smatrani klericima jedne te iste biskupije.

4. Jedinstvena biskupijska uprava: samo jedan generalni i kaptolski Vikar.

Prvi biskup sjedinjenih biskupija Matija Krtica (1773—1805) držao je još dva generalna vikara: jednoga za bosansku biskupiju, a drugoga za srijemsku⁸⁷ i u tom je kanda bio i jedini i posljednji plamsaj »jednakopravnog« ujedinenja. Generalnim biskupovim namjesnikom za srijemsku biskupiju

⁸⁵ Krtica je htio zidati novu zgradu za sjemenište, ali je naišao na zapreke i konačno je zaključeno, da se u tu svrhu adaptira postojeći franjevački samostan s crkvom, a franjevci su dobili u zamjenu samostan u Brodu. Taj je samostan sazidan g. 1753. Sada 1806 je obnovljen i adaptiran za biskupijsko sjemenište. Zgrada je kasnije bila nadogradjena i proširena za biskupa Strossmayera 1893 i temeljito obnovljena 1903. Međutim je cijela ta sjemenišna zgrada zajedno s crkvom potpuno porušena za biskupa Krapca u mjesecu travnju 1912 i na istom je mjestu podignuto novo bogoslovsko sjemenište, koje je dovršeno i svečano otvoreno 4/1. 1914. (Vd. đak. *Glasnik*, 1912, str. 58 i 1914, str. 2.)

⁸⁶ Vd. *Pavić*, Sjemenište, 70.

bio je uvijek jedan od uglednijih župnika na području Srijema i nosio je naslov: *Vicarius foraneus Sirmiensis*⁸⁸ i preko njega i njegove »*Cancellariae Vicarialis*« upravljao je biskup srijemskom biskupijom. Bila je dakle početka u sjedinjenim biskupijama zaista odvojena biskupijska uprava i postojale su dvije biskupijske kurije. No to je bilo samo za vrijeme prvoga biskupa M. Krtice. Prvi njegov »*Vicarius foraneus Sirmiensis*« bio je G j u r o B ü t t n e r, župnik u Zemunu (umro 1779), a posljednji T o m o P o r č i ć, župnik u Sotinu, kojega je na tom položaju zatekla smrt biskupa Krtice (31. V. 1805).⁸⁹ Nastupila je prva sedisvakancija od sjedinjenja biskupija i otvoreno je bilo pitanje postavljanja kaptolskog Vikara, koji ima da privremeno preuzme biskupijsku upravu.

Po općem crkvenom pravu i sadanjem i onom, koje je tada bilo na snazi,⁹⁰ prelazi biskupijska jurisdikcija, ako nema druge specijalne odredbe, na Stolni kaptol, koji u roku od osam dana ima da za upravljanje biskupijom izabere generalnog Vikara, koji će mjesto i u ime Kaptola izvršivati biskupijsku jurisdikciju kao Kaptolski Vikar (*Vicarius Capitularis*). Za bi-

⁸⁷ Krtica je od 17/8, 1781 podijelio povećanu biskupiju na sedam vicearhidakonata (dekanata). Prva četiri (đakovački, osječki, brodski i vinkovački) bila su potčinjena nadzoru generalnog vikara bosansko-đakovačkoga, a druga tri (tovarnički, mitrovački i petrovaradinski) generalnom namjesniku srijemskomu. Kasnije (1/1, 1800) razdijeljen je brodski dekanat i osnovan osmi dekanat (kopanički). Vd. *Pavić*, *Strossmayer*, 9.

⁸⁸ Za oba biskupova vikara osigurao je Josip II u spomenutoj već (vd. opasku 82) fundacionalnoj povelji od 16/2, 1781 i posebnu plaću: »*Vicario foraneo in Dioecesi Syrmienti per Episcopum aut sede vacante Vicarium Capitularem constituendo titulo renumerationis et extraordinariis officii sumptibus quadringenti floreni, alteri autem Vicario Generali penes Cathedralium Ecclesiam constituto, cum is alloquin unus e numero Canonicorum praebenda provisorum futurus sit, pro expensis Cancellariae Vicarialis trecenti floreni annui ex eadem Capitulari massa dependantur.*« (đak. biskup. arhiv).

⁸⁹ P o r č i ć je najprije lični tajnik i ceremonijar biskupa Krtice i čini se da ga je on vrlo volio. Porčić sam piše u svojoj žalbi na nasljednika Krtičinog biskupa Mandića: *Piae memoriae Praelatus Illustritatis Vestrae praedecessor dignum me invenit gratia, propensione et affectu suo. Admovit me ad actualem Parochiam, subin promovit me ad Vicearhidiaconatum distr. Tovarnikensis, cui beneficium tam sedecimae, quam vineae Vadiaconalis connexum est; tandem elevavit me ad dignitatem Vicarii Generalis per Syrmium, adjuncto etiam amplioris honoris gratia officio Archidiaconi.*« Ova »*cumulatio officiorum*« prirodno je podigla protiv njega neraspoloženje i čim je njegov biskup zaštitnik umro, bio je riješen svih časti i služba, osim župničke.

⁹⁰ *Trid. Sess. 24 c. 1, 16 de ref. Sada k. 432 i sl. Vd. Wernz-Vidal, De personis, 759.*

skupiju, koja uopće nije imala Kaptola, postavljao je Vikara po tadanjem starom pravu Metropolita, a za slučaj da je i metropolitanska stolica bila upražnjena, imao ga je birati metropolitanski Kaptol.⁹¹

Jasno je, da u »jednakopravnim« sjedinjenim biskupijama u slučaju sedisvakancije biskupska jurisdikcija, koja sede plena ima jednoga fizičkoga nosioca, prelazi opet na dva zasebna nosioca tj. na oba Kaptola odnosno, ako obje ili jedna od sjedinjenih biskupija nema Kaptola prelazi na zbor Konzultora po sadanjem pravu, a po starom je prelazila na Metropolitu.⁹² Prema tomu morala su se i po tadanjem pravu kao i po sadanjem kod jednakopravno sjedinjenih biskupija izvršiti dva zasebna postavljanja Kapt. vikara, pa će takove sjedinjene biskupije imati u pravilu⁹³ i dva Kaptolska Vikara. Svaka od sjedinjenih biskupija svojega.

Đakovački se je Kaptol poslije smrti prvoga biskupa sjedinjenih biskupija M. Krtice (31. V. 1805) našao u neprilici. Na prvoj svojoj sjednici dana 5 lipnja 1805. izabrali su kanonici per acclamationem za Kaptl. Vikara bosanske biskupije kanonika lektora Ivana Wittmanna, a glede srijemske biskupije stvorili su ovaj zaključak: »Dioecesis autem

⁹¹ Vd. *Bouix*, Tractatus de Episcopis, Parisiis 1872, 2 ed. I, 477: »Quandum in aliqua dioecesi nullum extat cathedrale capitulum, et Episcopus fuit depositus, vel alio modo sedes vacat, jurisdictio transit ad Metropolitanum. Id fuisse probat Cardinalis Petra (tomo 1, ad Const. Leonis IX, sect. 5, n. 36). Qui et citat declarationem S. Congr. Concilii, in Hiberniensi 28 Aug. 1683 in hoc sensu.« Tako i *Bened. XIV*, De synodo Dioeciesana, lib. 2 cap. 9-2 ed. Manfrè, Ferrariae 1756 tom. I, pag. 56 sq. *Aichner*, Compend. Iur. Eccl., ed. 10, Brixinae 1905, 425 i drugi.

Po današnjem pravu dakako stupaju na mjesto Kaptola biskupski konzultori i kod izbora Kaptolskog vikara (vd. k. 427).

⁹² Zato su se n. pr. u slučaju sedisvakancije na stolici biskupa senjsko-modruških birala uvijek dva Kaptolska Vikara: jedan od senjskoga kaptola za senjsku biskupiju, a drugi od modruškoga kaptola za modrušku biskupiju. To je bilo sasvim u smislu kanonskopravnih propisa. Posve su nejuristički izvodi Dra Andrije Račkoga u njegovoj radnji: »*Dijeceza senjska prema dijecezi modruškoj ili krbavskoj*« (u *Kat. Listu*, Zagreb 1908, str. 158), koji se obara na taj »stari običaj« i kaže, da je »taj običaj prema današnjim prilikama pravilno nesmisao.« Samo iznimno je zato sv. Stolica dopustila prigodom posljednjih dviju sedisvakancija (1930 i 1934), da oba kaptola zajednički biraju jednoga Kaptolskog Vikara, i to svaki puta s izričitom klauzulom »pro hac vice«. (Otpisi Apost. Nunc. u Beogr. N. 10495/1930 i N. 16829/1934. Bisk. arh.).

⁹³ Kažemo »u pravilu«, jer je moguće i dopustivo, da oba Kaptola izaberu jednu te istu osobu za svojega Kaptolskog Vikara, pa bi onda bila Kaptolskim Vikarom u obim biskupijama jedna ličnost.

Syrmiensis aliunde canonice huic Diakoviariensi unitae Vicarii surrogatio ad interim vel ex eo in suspensio manere debet, quod unius Bullae Pontificae tenores usque ad eiusdem inventionem et perlectionem nota haud haberentur.«⁹⁴ Za drugu sjednicu sedmoga dana po smrti biskupovoj (7. VI. 1805) dobavili su ovjereni prijepis breve (oni ga pogrešno zovu bullo m) Klementa XIV od 9. VII. 1773 o sjedinjenju, te su ga javno pročitali i sjednički ustanovili ovo: »Praeterquam quod nulla mentio Vicarii Syrmienis fieret, illud clare legitur, quod Dioeceses istae ita principaliter et in perpetuum unitae sint, ut in eisdem unus Praesul et Episcopus sit. Consequenter et unus Vicarius Generalis.« Ostali su dakle pri svom prvom izboru i smatrali su, da je tim pitanje riješeno i da je Wittmann zakoniti Kaptolski Vikar za obje biskupije.

No taj je kaptolski zaključak bio kanonskopravno kriv i pogriješan. Morao je glasiti ne: »Unus Praesul ergo unus Vicarius«, nego: »Duae dioeceses ergo duo Vicarii.« Istina je, da je bilo otežčano vidjeti taj ispravni zaključak time, što srijemska biskupija nije imala kaptola i što je đakovački kaptol osnovan⁹⁵ za obje biskupije, pa je izbor jednoga Kapt. vikara za obje biskupije učinjen bez sumnje u dobroj vjeri, ali je taj izbor ipak po kanonskom pravu bio ništav i nevaljan.⁹⁶ Dotadnji generalni Vikar srijemski Tomo Porčić, kojega novi Kapt. Vikar nije u njegovoj službi zadržao, nego ga je skinuo, žalio se je doduše na Metropolitu u Kaloči, ali čini se, da je Metropolit stvar shvatio tako, kano da se Porčić žali samo zbog toga, što ga izabrani Kaptolski Vikar nije u njegovoj službi potvrdio i zadržao, pa je odgovorio, neka spor riješi novi biskup, koji ima uskoro doći.⁹⁷

Novi je biskup Antun Mandić imenovan poslije godinu dana (14. VI. 1806) i on je jednostavno usvojio i odobrio stajalište Kaptola u sporu sa Porčićem, a za srijemsku bisku-

⁹⁴ Protocollus Capitularis. pag. 301 (u đak. biskup. arhivu).

⁹⁵ Kanonski neispravno kako smo gore razložili.

⁹⁶ Zato su ipak njegovi jurisdikcionalni čini bili valjani, jer je i u starom pravu (c. 1, C. 3 q. 7; c. 24, X 2, 27) vrijedilo pravilo »*supplet Ecclesiae*« kao i danas (k. 209). Vd. Wernz-Vidal, De personis, 373.

⁹⁷ Vd. *Acta Sottinensem Parochum Thomam Porcsics respicientia* u đak. biskup. ark. Nr. 1/1805.

piju nije uopće više postavljao posebnog generalnog Vikara,⁹⁸ nego je imao samo jednoga generalnog Vikara za cijelo biskupijsko područje. Tako se je izbrisala još jedna značajka »jednakopravnosti« sjedinjenih biskupija. Kod slijedećih sedisvakancija nije se to pitanje više ni postavljalo, nego se je uvijek birao samo jedan Kaptolski Vikar u uvjerenju, da tako i mora biti.

5. Jedan Kler i jedna biskupijska pripadnost.

Službovni naslov (titulus servitii dioecesis) smatran je po partikularnom pravu propisnim opskrbnim naslovom za sv. ređenje (titulus canonicus s. ordinationis) kroz vjekove u cijeloj Ugarskoj,⁹⁹ pa tako i u onim našim biskupijama, koje su se nalazile u sklopu ugarske hijerarhije. To se je bez sumnje obdržavalo i u biskupijama bosanskoj i srijemskoj sve do sjedinjenja. Kod samog ređenja objavljivao se je taj opskrbni naslov (»ad titulum dioecesis«) bez daljnje oznake, pa je tako po sebi razumljivo, da su poslije »jednakopravnog« sjedinjenja obih biskupija ređenici, koji su dolazili iz zajedničkog Sjemeništa, u kojemu se nisu biskupijski razlikovali, bili ređeni i dalje »ad titulum dioecesis«, kako je u obim biskupijama od pamtivijeka bilo u porabi¹⁰⁰ bez označivanja i razlikovanja, za koju se od obih biskupija sv. red podijeljuje.

U vezi s istim službovnim naslovom za sv. ređenje ustalila se je i jedinstvena biskupijska pripadnost klera tako, da obje biskupije od sjedinjenja dalje imaju samo jedan jedinstveni Kler, koji promiscue služi na cijelom biskupijskom području i ne razlikuje se po pripadnosti bosanskoj odnosno srijemskoj biskupiji, sa istom biskupijskom inkardinacijom i ekskardinacijom.¹⁰¹ Ova se pojava, jer je sama sobom donosi prak-

⁹⁸ Mjesto toga podijelio je cijelo biskupijsko područje na četiri arhidakonata: katedralni, brodski, gornjega Srijema i donjega Srijema. Vd. Pavić, Strossmayer, 13.

⁹⁹ »In Hungaria ab antiquissimo tempore titulus dioecesis adhibebatur, sine admissione Sedis Ap., quae temporibus recentioribus (SCC. 14 apr. 1909 in rescriptis ad Em. Cardinalem Strigoniensem) eum permisit. Nunc. sicut alibi quoque, titulus suppletorius servitii dioecesis sine speciali licentia adhiberi potest, si titulus ordinarius praesto non sit.« Sipos, Enchir. Iur. Can., 4 ed. Pécs, 1940, 471.

¹⁰⁰ Vd. moju radnju »Propisi o svetom ređenju«, Đakovo 1922 str 21.

¹⁰¹ Vd. Trid. Sess. 21 cap. 2 de ref.; Sess. 23 cap. 16 de ref. danas kk. 111 i sil. Vd. Wernz-Vidal, De pers., 71.

tična potreba crkvene službe, nailazi u pravilu i kod drugih jednakopravno sjedinjenih biskupija, gdje je inače jednakopravnost i diferencijacija obih sjedinjenih biskupija više manje sačuvana.¹⁰²

I u prvoj (i jedinoj do danas) dijecezanskoj sinodi,¹⁰³ koju je na poticaj ostrogonskoga primasa A. Rudnaja održao biskup Mirko Rafaj (1816—1830) dne 9. i 10. listopada 1821 nije se kler razlikovao i sinoda je održana kao dijecezanska sinoda jedne biskupije.¹⁰⁴

6. Biskupijsko jedinstvo u liturgijskom obziru.

Obje sjedinjene biskupije nisu neposredno pred sjedinjenje imale za bogoslužje svoje zasebne krajevne kalendare (kalendarium proprium) niti službe (proprium officiorum), osim za posebne svoje biskupijske Zaštitnike (Patronus dioecesis), i to: bosanska za sv. Iliju Proroka (20. VII.), a srijemska za sv. Dimitriju Mučenika (26. listopada).¹⁰⁵ Kako su ubrzo poslije sjedinjenja proširenjem biskupijskog područja (1780) izbrisane granice, pa se u velikom broju novih župa nije ni znalo ni pitalo, kojoj od sjedinjenih biskupija one pripadaju, nastalo je nužno i stapanje biskupijskih proprija u jedan. Na molbu biskupa A. Mandića odobrio je Pio VII. (18. IV. 1807) prvi Proprium diocesanum i to zajednički za obje biskupije.¹⁰⁶ Prošireni Proprium odobren je poslije na molbu biskupa Stros-

¹⁰² Tako n. pr. nema u pogledu ređenja i biskupijske pripadnosti razlikovanja u jednakopravno sjedinjenim biskupijama senjskoj i modruškoj niti u splitskoj i makarskoj. (Prema podacima koje sam primio sa službenih mjesta).

¹⁰³ Po tridentskom pravu (Trid. Sess., 24 cap. de ref.) ima se dijecezanska sinoda držati svake godine, ali je taj propis tumačenjem kanonista bio vrlo ublažen. (Vd. *Bened. XIV*, De synodo dioec., 1, cap. 6, 5). Po sadanjem pravu imala bi se držati barem svake desete godine (k. 356 § 1), ali je izrijekom dopušteno, da biskup, koji trajno ili privremeno upravlja s dvije biskupije, može držati zajedničku sinodu za obje (ili više) biskupije (k. 356 § 2).

¹⁰⁴ Vd. *Pavić, Strossmayer*, 18. Već prije sjedinjenja biskupija sudjelovali su na dijecezanskoj sinodi, koju je održao Biskup Gjurio Patačić 18 i 19 svibnja 1706 u Đakovu, i srijemski svećenici sa svojim biskupskim vikarom Josipom Favinijem (vd. *Bösendorfer*, 358). Akta ove sinode nalaze se u zbirci *Péterfy, Sacra concilia Eccl. Rom. Cath. in regno Hungariae celebrata ab a. 1116—1737, Posonii 1741, II, pag. 409.*

¹⁰⁵ Oficij za sv. Iliju odobren je od SC. Rit. za biskupa bos. Čolnća. 26/8, 1761. Vd. *Pavić, Strossmayer*, 152.

¹⁰⁶ Vd. *Pavić, Strossmayer*, 152. Ali još 1854 propisuje biskup Strossmayer okružnicom br. 484 posebno štovanje sv. Dimitrije kao patrona biskupije srijemske u arhidakonatu doljnjeja Srijema.

smayera dekretom SC Rit. »In ordinanda divina psalmodia« od 25. IX. 1885. (Biskup. Okruž. od 15. V. 1886. br. 556) i opet zajednički za obje sjedinjene biskupije. Konačno je i Kalendarium i Proprium podvrgnut obvezatnoj reviziji i od S. C. Rit. dekretom od 8. VIII. 1917. odobren prvi kao »Kalendarium perpetuum in usum Dioecesis Sirmien.—Bosnien.«,¹⁰⁷ a drugi dekretom od 1. XII. 1918. kao »Proprium officiorum dioecesis Bosnensis et Sirmiensis«.¹⁰⁸ Od dvostrukog kalendara i proprija ostao je samo trag u tom, što se oba dijecezanska sv. Zaštitnika jednako slave s istim liturgijskim stepenom (Duplex 1 Cl. cum Octava) na cijelom području obih sjedinjenih biskupija, pa tako ima inače u liturgijskom pogledu jedinstvena biskupija još i dalje dva »jednakopravna« patrona!

Kada je biskup Strossmayer propisao za cijelu biskupiju Dijecezanski Obrednik (4. II. 1878) i Evanđelistar od Nikole Voršaka (Okruž. od 21. VI. 1878. br. 617),¹⁰⁹ oba u hrvatskom jeziku, bilo je liturgijsko izjednačenje u svemu dovršeno.

7. Jedinstveni naslov sjedinjenih biskupija.

Zakon ujedinjenja sadržan u konstituciji Klementa XIV. ne dira u dosadanje naslove biskupija, koje papa u svom breveu dosljedno naziva samo »Ecclesia Bosnensis«¹¹⁰ i »Ecclesia Sirmiensis«¹¹¹ ne spominjući uopće Đa-

¹⁰⁷ U dekretu SC. Rit. od 8 Aug. 1917 kaže se: »Praesens Kalendarium, juxta Rubricas et Decreta novissima redactum, Sacra Rituum Congregatio, vigore facultatum sibi specialiter a Sanctissimo Domino Nostro Benedicto Pp. XV tributarum, revisione rite peracta, recognovit ac probavit, illudque in universa Dioecesi Sirmiensi-Bosnien adhiberi mandavit.«

¹⁰⁸ Sv. Kongregacija smatra dakle, da se radi o jednoj biskupiji, koju u prvom dekretu naziva Sirmiensi-Bosniensis, a u drugom obratno: Bosniensis et Sirmiensis!

¹⁰⁹ Vd. Pavić, Strossmayer, 149 sl.

¹¹⁰ Ime »Bosna« vjerojatno nije ni slavenskoga ni latinskog ili grčkog podrijetla, a pisalo se u latinskim ispravama najprije (u 10 v.) »Bosona«, a poslije »Bosna« i »Bosnia«, pa se tako rabe i dva pridjeva »Bosniensis« ili općenitije »Bosnensis«, što je ispravnije. (Ispor. Thallóczy, O značenju imena »Bosna« u »Glasniku zem. muzeja u Sarajevu«, I, 1889, 5).

¹¹¹ Isto tako se i za naziv druge naše biskupije rabe od davnina u lat. jeziku dva načina pisanja: »Sirmiensis« i »Syrmiensis« (sa ipsilonom). Ispravnije je Sirmiensi, jer je tako nazvana po svom prvom sjedištu u velikom panonskom gradu, koji se zvao grčki Σίρμιον lat. Sirmium, Sirmis, Firmum i Firmium. (Vd. Farlati, VII. 449 sl.).

k o v o ni kao nuznaziva za bosansku biskupiju ni kao sjedišta njezina biskupa.¹¹² Samo se za zajedničkog biskupa obih sjedinjenih biskupija od sada propisuje dvojni naslov: **Bosnensis et Syrmiensis**.

Prema tomu bi po papinskom zakonu ujedinjenja službeni naslov za biskupiju morao glaziti: »*Dioecesis Bosnensis (alias Diacovens) et Sirmiensis canonice unitae*«, a za biskupa: »*Episcopus Bosnensis et Sirmiensis*«.

Međutim pošto je ubrzo nestalo »jednakopravnosti« između sjedinjenih biskupija i one su se u stvari utrućem (per extinctionem) svake samostalnosti i zasebnosti stopile u jednu jedinstvenu biskupiju, nastala je prirodno i nužno stanovita nesigurnost i kolebanje i u pogledu nazivanja sjedinjenih biskupija i njihova biskupa. Svuda izbija težnja, da se one označe jednim imenom. Napose se opaža nastojanje izbjeći i suprimirati oznaku »bosanska« biskupija, jer je ona čisto historijskog značenja. Od Bosne ne spada više ništa pod »bosanskog« biskupa, i ako je Strossmayer nastojao (ali uzalud), da Bosna opet potpadne pod jurisdikciju »bosansko-đakovačkog« biskupa.¹¹³

Kod državnih vlasti i ustanova nazivaju sjedinjenu biskupiju u pravilu naprosto Biskupija đakovačka,¹¹⁴ a u rimskoj kuriji rabe obično i pretežno naziv »Biskupija Srijemska«.

Već kod osnivanja zagrebačke metropolije nema više u odnosnoj bulli (Pii IX., **Ubi primum**, 11 dec. 1852), dakle u svečanom službenom dokumentu, ni traga biskupijama bosanskoj i srijemskoj, nego se tamo govori naprosto o jednoj

¹¹² Grad i posjed Đakovo (Diacovus) darovao je već ugarski kralj Bela IV bosanskim biskupima, pa su oni tu prolazno boravili, ali su i dalje stolovali u Banbrdu u Bosni. Istom kada je Bosna pala pod Turke, prenijeli su svoje biskupsko sjedište trajno i zauvijek u Đakovo: »Exinde civitas Diacovi episcopalis esse coepit, ejusque Episcopus Bosnensis alias Diacovens cognominari.« *Farlati*, IV, 75.

¹¹³ Vd. *Gavranović*, Uspostava redovite kat. hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine, Beograd 1935, 82.

¹¹⁴ Vidi n. pr. dokumente, koje donosi *Šišić*, Kako je nastala nadbiskupija zagrebačka.

biskupiji, i to »Srijemskoj«!¹¹⁵ Naprotiv se isto tako »jednakopravno« sjedinjenje biskupije Senjska i modruško-krbavska i dalje zasebno imenuju.

Naziv »srijemska« biskupija još se je više u rimskoj kuriji uvriježio, od kada je uspostavljena redovita hijerarhija u Bosni i Hercegovini (Leonis XIII., const. *Ex hac augusta*, 5 jul. 1881). Nadbiskupija i metropolija sa sjedištem u Sarajevu dobila je navodno iz obzira prema Strossmayeru,¹¹⁶ koji je ljubomorno čuvao svoj »bosanski« naslov,¹¹⁷ ime »Vrhbosanska« (Vrhbosnensis). Naslov »bosanska« nije doduše izriječno oduzet i dokinut za đakovačku biskupiju, ali da se izbjegne zamjenjivanju i zbrci, suprimirala je rimska kurija sve više to ime, kada se radi o đakovačkoj biskupiji, pa naziva i nju i njezine ustanove sve dosljednije samo nazivom srijemskim (Sirmio).¹¹⁸

Zaključak.

Sjedinjenje biskupija bosanske i srijemske po prvotnoj odredbi sv. Stolice de iure je jednakopravno (unio aequoprincipalis). No sadanje stanje i pravni odnosi sjedinjenih biskupija

¹¹⁵ U tekstu papinske bulle određuje se doslovno: »Episcopales Ecclesias tam Zagrabiensem et Sirmiensem, tam Segniensem et Modru-siensem seu Corbaviensem, tum quoque graecocatholicam Crisliensem, a metropolitico tam Calocensis et Bachiensis, quam Strigoniensis Archiepiscoporum jure ac subjectione, atque adeo ab alia quavis superioritate ac prerogativa jurisdictionali, perpetuo eximimus, planeque dissolvimus, Ecclesias ita exemptas et dissolutas, in ecclesiasticam Croato-Slavonicam Provinciam omnino separatam atque distinctam, pari apostolica auctoritate erigimus et constituimus.« (Vd. *Belaj*, Kat. crkv. pravo, 2 izd. Zagreb, 1901, str. 71.)

¹¹⁶ »Iz poštovanja prema starodavnoj biskupiji bosanskoj, kroz stoljeća vezanoj sa stolicom Đakova, i iz osobitog obzira prema osobi biskupa našega ostavljen je našoj biskupiji i nadalje naslov »bosanska«, ma to nje i nisu htjeli, a novoj biskupiji Bosne dan je naslov »vrhbosanska«. Tako *Cepelić* u Strossmayer, str. 729.

¹¹⁷ Vd. *Gavranović*, Uspostava, str. 57 i 59.

¹¹⁸ U službenom šematizmu rimske kurije *Annuario Pontificio* per l'anno 1940 (pag. 265) zavedena je naša biskupija samo kao srijemska ovako: »Sirmio, Srijem (a. 1781) Sirmien(sis). (Ha unito il titolo di Bosnia, Diakovár, Djakovo, Bosnien(sis) o Diacoven(sis) suffr. di Zagabria — Jugoslavia (Residenza in Djakovo).«

Isto su tako svi odlikovani svećenici naše biskupije zavedeni u *Annuario Pontificio* samo kao pripadnici te srijemske (Sirmio) biskupije. I u svima se aktima sv. Stolice sada i biskup i biskupija i sve biskupijske institucije (Kaptol, Sjemenište itd.) nazivaju isključivo samo srijemskim a (Sirmienses).

Ipak je u ponesrećenom konkordatu od g. 1935 i od strane sv. Stolice naša biskupija opet nazvana »bosansko-srijemska (Bosnensis-Sirmienses), čije je sjedište u Đakovu.« U franc. originalu: »Bosna (Bosnensis) — Srijem (Sirmienses) dont le siège est à Djakovo.«

ne odgovaraju više zakonu njihovog ujedinjenja sadržanom u konstituciji Klementa XIV., *Universi orbis*, od 9. srpnja 1773. Činjenično i stvarno su se odnosi obih biskupija tako razvili, da oni danas više uopće nemaju nijedne oznake jednakopravnog ujedinjenja. Od jednakopravnog ujedinjenja ubrzo je nastalo sjedinjenje, u kojemu je srijemska biskupija izgubila svaku samosvojnost i zasebnost. Srijemska je biskupija sasvim utrnula i nestala: stopila se je s bosansko-đakovačkom, pa je iz dviju biskupija nastala stvarno i činjenično jedna, u svemu jedinstvena biskupija đ a k o v a č k a.

Taj se je razvoj izvršio silom prilika i ti sadanji naši biskupijski odnosi stekli su bez sumnje običajnopравnim putem uz prećutno odobrenje sv. Stolice i pravnu snagu. Međutim kano da se iz Rima hoće toj jednoj biskupiji, koja je nastala iz jače bosansko-đakovačke i slabije srijemske, nametnuti ime, te inače posve isčezle, srijemske biskupije. Kako se u pravilu rezidencijalne biskupije danas nazivaju po glavnom mjestu, u kojemu je sjedište biskupovo,¹¹⁹ bilo bi možda najopravdanije i najpraktičnije, da se naša biskupija i službeno nazove đ a k o v a č k o m, a u zagradnom dodatku, da se sačuva spomen na jednako slavnu im prošlost, dakle: »Biskupija đakovačka (prije bosanska i srijemska)« — »Diocesis Diacovenssis (olim Bosnensis et Sirmiensis).«

IZVORI I LITERATURA.

- ACTA APOSTOLICAE SEDIS, Commentarium Officiale, An. et vol. XXXII, Romae 1940.
 AICHNER, Compendium iuris ecclesiastici ad usum cleri, ed. 10, Brinxinae 1905.
 ANNUARIO PONTIFICIO per l'anno 1940., Romae 1941.
 AKTA iz biskup. arkiva: đakovačkog, splitskog, senjskog i pečuvskog.
 BELAJ, Katoličko crkveno pravo, 2. izd. Zagreb 1901.
 BENEDICTUS XIV, De synodo Dioecesana, ed. Manfrè, Berrariae 1756.
 BOUÏX, Tractatus de Episcopis, 2. ed., Parisii 1872.
 BÖSENDORFER, Crtime iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: križevačke, virovičke, požeške, cisdravske bajaranjske, vukovarske i srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku, Osijek 1910.
 BULLARII ROMANI CONTINUATIO, IX. tom., Prati 1842—1856.

¹¹⁹ Tako se n. pr. u jednom najnovijem aktu sv. Stolice kaže: »*Generatim circumscriptiones ecclesiasticae ab urbe principe, ubi Ordinarius residentiam habet, appellantur.*« (S. C. de Propag., Decr. *Cum generatim* (Nominis mutationis), 9 jul. 1941 (AAS, 1941, 555).

- CODEX IURIS CANONICI, Pii X. Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV. auctoritate promulgatus, praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab Emo Petro Cord. Gasparri aucto, Romae 1917.
- CORONATA, Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum, Volumen II, De rebus, Taurini 1931.
- CORPUS IURIS CANONICI, ed. Richter-Friedberg, Lipsiae 1879—1881.
- DRAGANOVIĆ, Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji, Sarajevo 1939.
- FAGNANUS, Jus canonicum seu commentaria absolutissima in quinque libros decretalium, Romae 1661.
- FARLATI, Illyricum sacrum, tom. IV, Venetiis 1769.
- FARLATI-COLETI, Illyricum sacrum, tom. VII, Venetiis 1817.
- FONTES, Codicis iuris canonici, Vol. III.: Romani Pontifices, cura Emi Petri Card. Gasparri, Romae 1925.
- GAVRANOVIĆ, Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine, Beograd 1935.
- GARCAS, De beneficiis ecclesiasticis, Caesaraugustae 1609.
- HOFMEISTER, Bischof und Domkapitel, Neresheim 1931.
- KOVACHICH, Codex Iuris Decretalis Ecclesiae Hungaricae, 2 tom., Pestini 1825.
- KÖSTLER, Wörterbuch zum Codex iuris canonici, München 1927.
- MÖRS DORF, Die Rechtssprache des Codex iuris canonici, Paderborn 1937.
- NOVAK (Gross-Schueler), Udžbenik crkvenog prava katoličke Crkve, Zagreb 1930.
- OJETTI, De romana curia, Romae 1910.
- PAVIĆ-CEPELIĆ, Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i srijemski god. 1850—1900, Zagreb 1900—1904.
- PAVIĆ, Kaptoli bosanski i srijemski u sriednjem vieku (1229—1543) u Glasniku biskupija bosanske i srijemske, teč. XXI, br. 15, 16, 17, 20, 21, Đakovo 1893.
- Josip Antun Čolnić, biskup bosansko-đakovački (1751—1753) u istom Glasniku, teč. XXIII. 1895, br. 14, 15, 16, 27 i 20.
- Biskupija srijemska (1699—1773) u Glasniku, teč. XXV, 1897. br. 14, 15, 16, 17, 19 i 20.
- Osvrt na odgoj svećenstva dijecezanskog, u Glasniku, teč. XLII, 1914, str. 5—11.
- Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806—1906, Đakovo 1911.
- PÉTERFY, Sacra concilia Ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae celebrata ab a. 1116 ad a. 1737, Posonii 1741.
- RACKI A., Dijeceza senjska prema dijezezi modruškoj ili krbavskoj, u Katoličkom listu, Zagreb 1908. br. 9—14.
- REIFFENSTUEL, Ius canonicum universum, 3 tom. Monachii 1702.
- SIPOS, Enchiridion iuris canonici, ed. 4, Pécs 1940.
- STATUTA Capituli Cathedralis Bosnensis seu Diacovensensis et Sirmiensis, Đakovo 1928.
- SISIĆ, Kako je postala nadbiskupija zagrebačka, Zagreb 1938.
- THEINER, Geschichte des Pontificats Clemens' XIV, I—II, Leipzig u. Paris 1853.
- VAN HOVE, Prolegomena ad Codicem iuris canonici, Mechliniae-Romae 1928.
- VERMEERSCH-CREUSEN, Epitome iuris canonici, ed. 5 Mechliniae Romae, 1934.
- WERNZ-VIDAL, De personis, ed. 2, Romae 1928.